

BUHR A

a 39015 01816774 5b

KORONÁT SZERELEMÉRT.

A HARGITA.

(SZÉKELY NÉPMONDA.)

And God, in the

A KALMÁR ÉS CSALÁDJA.

IRTA

J Ó K A I M Ó R.

MÁSODIK KÉRDÉS

BUDAPEST, 1874.

FRANKLIN-TÁRSULÁ

MAGY. IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVTÁRDA.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

PH

3260

K7S

1874

Vizkereszt ünnepe.

Még akkoriban nagy ritkaság volt Erdélyben az orgona, kivált a kálvinista templomok csaknem mindenütt nélkülözték ez Isten dicséretére rendeltetett hangszert, csupán Majosfalván volt egy, melyet Bethlen Gergely uram készíttetett Németországban, e kis mezőváros temploma számára. Bernard mester, az akkori leghiresebb orgonakészítő, megértve, hogy a megrendelt munka fejedelmi ivadék számára készült, nem restelé a fáradságot annak kiállításában, megcsinálván annak öreg sipját alabástromból, a pedal brugókat aranyozott vastag papirosból, s az előtéren álló fuvolasipokat valóságos öntött ezüstből, s felkészítvén azokat aranyozott részekkel és arabeszkekkel, a mint az akkoriban legújabb divat vala.

Bethlen Gergely uramnak ugyan volt Kükkös-várban saját családi temploma, melyben a pompás orgona szépen elfért volna; hanem ő azt mondá, miszerint ő azt nem a maga, hanem

az Isten dicsőségére szerzé, s ekként került a pompás hangműszer aranyozott és ezüstözött alkatrészeivel a kisdud kálvinista szentegyházba, nem kis munkába kerülván a helybeli lelkes, nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram ellenszegülésének legyőzése, ki is — saját szavaiként — átallotta a dudát behozni a templomba, s még nagyobb gondot adván az orgonának felállítása, melynek legnagyobb sípja tizenhat láb magas vala, úgy hogy a tetéről mind le kellett szedni az aranyozott czirádákat, ha azt akarta, hogy elférjen az alacsony imaházban.

Bethlen Gergely uram azonban már most az orgonája kedvéért minden vasárnap oljárt a templomba, két szép hajadon leányával együtt; a két szép leány kedvéért pedig ugyancsak a környék fiatalsága választá ez imaházat buzgókodása helyéül, úgy hogy rövid idő alatt nem volt látogatottabb szentegyház Küküllő vármegyében a majosfalvinál, a holott is nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram vasárnaponként az egybesereglett gyülekezetet együtt és egyenként, kor-, nem-srangkülönbség nélkül úgy megmosta, úgy megfeddé, úgy megdorgálá, hogy Ezaiás próféta sem tette jobban a maga idejében.

Ezor hatszáz kilenczven után irtak ötben, a midőn ez történt a majosfalvi szentegyházban, vizkeresztnek ünnepében.

Bethlen Gergely uram tudniillik ekkor is szokása szerint alájövé a Küküllő-várból kisebbik

cányával Ilonkával, — a másikat Katalint az ifju Kendefi Gáspár vitte az előtt két héttel Bodonba férjhez, — hátrahagyá szánkóját a jó ur a templom kerítése mellett, s betérvén a paphoz, a ki rendesen meg szokta őt várni, vele együtt mene a templomba, előre bocsátván a papot, s kezénél fogva vezetvén leányát, s akképen foglalva helyet a fényesre festett padon.

A pap bejöttével megzendült az orgona, a hivek felálltak, felállva elénekelték egy hosszú verset, azután leültek, hozzáfogtak a XXXVIII. zsoltárhoz, azt végeslen végig elénekolték, maga is pedig Bethlen Gergely uram oly buzgón, oly lolkiismeretesen énekelt a hivelkel együtt, hogy avagy csak egy sort is el nem mulasztá a zsoltárból, csupán csak az organista által minden vers után elkerített kacskaringós kikezdő cikornyák alattakadván ideje, mellette ülő leányával zsörtölődni, ki előtt a kinyitott könyv most is a kezdő lapon volt. „Hát te mért nem énekelsz?” — „Jaj így is meg vagyok fagyva, hát ha-az a kis meleg is kimogy belőlem!”

Bethlen Gergely uram oldalt vetette magát e szóra, Ilonka szokott neki olyan feleleteket adni, hogy övé maradt az utolsó szó, s mégis ő volt Gergely ur legkedvesebb leánya, mint ki a jó ötleteket — még saját rovására is — különösen szerette.

Gergely ur mintegy negyvenöt éves lehetett ez idő szerint, kised, zömök, kurtanyaku férfi vala, a fején levő sűrű haj egészen meg volt őszülve s rövid üstökre kanyarítva, homlok

mindig le volt a szemére huzva, mintha mindig haragudnék, pedig nagyon is ritkán haragudott; szokása volt kurta bajuszt rángatni, ha valami nem volt így szerinti, s ha valamit rosszal, annak legvilágosabb jele volt az, hogy orrát megdúzva egyet mordult a torka fenekéből, s dolmánya zsinórjait egyik oldalról a másikra gombolá, a harag kitörése pedig csak egy perczig tartott nála, úgy hogy ha akkor ült a mikor megharagudott, mire fölkelte már megszégyenlé magát.

Az ének olmult, következett a predikáció, nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram felment a kathedrába, a hivek sok köhögés után helyreverték magukat, s várták csendben a hirdetendő ígét.

Mint már tudjuk, a nagytiszteletű ur kemény dolgokat szokott a gyülekezet épülésére felhordani; a mai textus ilyen formán hangzott Ezsaiásból:

„Ordits kapu, kiálts város! mert eljön az Urnak rettenetes napja!“

Az emberek elkékültek, elhalaványultak, Bethlen Gergely uram nyuszt-prémós dókájába burkolózva, hátravette magát székében, mintegy előrezérezve a zivatart; csupán Ilonka arca volt nyugodt és ábrándozó, nagy sötétkék szemei nem keresték a szónok élő márványarczát, az ablakon az esti nap búcsú alkonyugára süttött be, keblét egy önkénytelen sohaj emelé, lelke túl volt a templomon, túl az égen, még ennél is közelebb az Istenhez, — ő szeretett.

A pap ekként kezdé híveit megszólítani:

„Gyilkosok, tettetők, csalók, hitszegők, istentagadók, hazaárulók! Miért jöttetek e szent helyre!”

„Üm,” dörmögé magában Bethlen úr, még mélyebben húzva magát dókájába.

„Hogy mertek Isten színe előtt bűneitek sokaságával megjelenni? Nem féltek-e annak haragjától, kinek nevét szájatok kimondja? Szétekintek rajtatok és nem látom közöttetek azt az öt igaz embert, a kikért megtartandja az úr Zsodomát és Gomorát. Mindenütt bűn, iszonyat, veszedelem. Látom a fiút, ki apja halála után sohajt; látom az asszonyt, ki férjének szemben hizeleg szemével másra tekint; látom az árvák megrontóit, kik testvéreik megnyomorításával szereznek maguknak veszendő kincseket.

„Jól van, nagyon jól van,” mormogá magában Gergely úr, szokás szerint nem állhatva, hogy bele ne szóljon a predikációba.

„Meg van vesztegetve a nép, a konkoly kikelt mindenütt s bevette magát a várakba, úgy mint a kalyibákba; míg a közönséges gonosztevő dénárokat rabol, addig ti főurak az országot fosztogatjátok; veszekedtek a hivatalokon s a közinségből gazdagultok; ime Sándor Ádám uram milyen bogláros mentében mutatja magát, pedig Isten ember tudja: hogy két kesely paripával jött be az országba. Ti magatok mentek rossz példával elő, megbüntettetek a gyilkost, a ki egyet megölt, s ti magatok háborút csináltok az országnak, mely nélkül ellehetett volna; ja!

ti reátok! az özvegyek és árvák siralma az ogekro száll föl ellenetek.“

„Üm üm“ dörmögé Gergely ur, bajuszát rángatva s fejét csóválva. „Jól, jól van pap uram. Jól van.“

„Behoztok törököt, tatárt, kuruczot, labanczot az országba, s míg az szerte pusztit, rontja a népet, égeti a falvakat, ti felveszitek magatokat váraitokba s onnan nézitek a romlást.“

„Üm. Ez rám szolt“ mormogá Bethlen Gergely uram, üstökét borzalva.

„Pedig hiába építettétek erős váraitokat, por és hamu minden erősség, melyet az Ur lehelete megillet és menten leomlanak, de kösziklára épített ház az Istenben való bizodalom, az igaz hit! és ti e hitet is megvetitek, elhanyagoljátok, kicsúfoljátok. A hajdani buzgóság, az ősi önfeláldozás, nem találtatik sehol. Cserélik, berélik a hitet, mint az új ruhát, ma rácz, holnap unitárius, holnapután török, ki mint hasznát látja. — Ime Pümkösti László uram, mily áhítatosan hallgatja az Isten szavait, pedig csak a mult héten ígérte meg Apor István uramnak, hogy pápistává leszen, majd akkor ő is kap valami részt a testamentomban; ime László Mihályné asszonyom kiadta kezéből mind a két fiát Kolozsvárra, mintha itthon nem lett volna már nekik mit tanulni, s most ott a tisztelendő Jesoviták olvasóval és képes könyvekkel dugdossák a gyermekek zsebeit. Ime Mihács Mihók uram bolond fővel azt beszéli: hogy ő minden állásból hisz valamit, a zsidóból a szombatot,

a törökből a sok feleségtartást, pedig léssen ő néki egyformán része a poklokból minden válás szerint; sőt még Hentner Jónás uramat is itt kell látnom, a ki már két héttel ezelőtt convertált, hogy valami hivatalba promoteálódjék, s most is csak azért jelent meg az Isten házában, hogy itt Bethlen Gergely uram hajadon leányára báméskodjék, pedig bizony mondom neki, hogy azt oltárhoz vezetni nem fogja.“

„Üm!“ mordula Gergely úr, oldalt vetve magát. „Azt magam sem ohajtom.“

A papmennyeköveikképen hullottak jobbra balra, a hivek megilletődve húzták le fejeiket, s ha valamelyiknek szólt a leczke, alig lelte helyét. Egyedül Ilonka nem látszott érdekelve lenni a dorgáló szavak által; szemei, lelke, gondolatai messze-messze tetováztak, túl a szűk falakon, túl a hóval fedett mezőn, ott hol az Isten közelében örök tavasza van a világnak, a szerelem reményében. Arcza angyali nyugalma nem zavarták meg Gernyeszegi uram intései, sem Hentner Jónás uram báméskodása.

„Jaj tinéktek, jaj Erdélyországnak!“ folytató a pap; „eljön az Ur a maga ostorával és megostoroz benneteket; eljön a látogatás napja, és el nem mulik. A vagy a bércek nem a ti bűneitekért rendülnek-e meg álló helyeikben? a viharos mennydörgés és villámverés nagy karácson reggelén nem az Isten intő szava volt-e hozzátok? A rettenetes áradások, mik falvakat söpörnek el helyeikről, a sáskajárás, mely minden zöldet letarol, nem azt jósolja-e, hogy el

fogtok töröltetni e földnek színéről, és nevetek sem maradand ez országban. Jaj nektek, jaj ti néktek, kiket az unokák meg fognak átkozni, de százszorta jaj az unokáknak, kiket apáik rontanak meg! Én láttalak benneteket az utolsó fejedelem temetésén. Nem sirt közületek senki; többen összetették kezeiket s imádkoztak; az nema megholt lelkeért történt, hála imádság volt az az Istenhez, hogy őt magához vette.“

„Üm, ez nekem, ez nekem szól“ dörmögé magában izzadva, és dókáját jobban balra gombolva s üstökét sebesen körülkapargálva Bethlen Gergely uram.

„Igaz, hogy gyöngé ember volt a megboldogult, könnyelmű, részeges és ittas fővel sok bolondot mivelt; de a miénk volt, a miénk! és azért kár volt örvideni az ő temetésén, mert bizony mondom néktek, hogy ez volt az utolsó fejedelemtemetés Erdélyországban és több fejedelmet nem fog Erdély eltemetni!“

„De már azt tagadom!“ kiálta fel elförmedve Bethlen Gergely uram, s lecsapta süvegét maga elé. „Ahhoz kend nem ért, Gernyeszei Menyhért uram!“

A pap magasra emelt fővel tekinte le a botránykoztatóra, s háromujját fölemelve az ég felé, mennydörgő szózáttal kiálta le reá: „Itt Isten beszél!“

Bethlen Gergely uram már ekkor egészen magához tért, átlátva magaviselete helytelen voltát s lesimitva üstökét s mentéjét helyre rán-

gatva, visszaült helyére: „nagyon jól van, csak folytassa kegyelmed.“

A pap tehát még egyszer általánosan megdorgálva a gyülekezetet, végezetre jobbulást ajánlván neki, megvigasztalá a megilletődött népet a mennyei bocsánat ígéretével.

„Tartsátok meg a hitet, és az bizony meg fog benneteket tartani; szeressétek a hazát és az bizonyára élni fog; tegyetek szent fogadást: hogy Isten és a hon előbbvaló lesz nálatok minden világi jónál, s e fogadással járuljatok az Urnak asztalához, mert a ki e nélkül veszi el a szent jeleket, halált eszik és kárhezetot iszik magának! *H*

A pap mennydörgő szavai után újra megzendültek az orgona sipjai, az igazság után a költészet; s a hivek szép rendben járultak a szent kenyérrel és borral terített asztalhoz, melyre Bethlen uram leányai saját kezükkel himzettek pompás vörös bársony takarót. Előbb a férfiak kerültek sorba, kardjaikat mind lerakva a templom-ajtóban; Gernyeszegi Menyhért uram olykor fejcsóválva húzta vissza a nyujtott serleget, midőn valaki balkézzel nyult hozzá, s velőkgig ható mondatokat dörgött mindegyik fülébe; úgy látszék, mintha személy szerint mindenkinek legtitkosabb bűneit ismerné, s nem egy gonosztevő tért az igaz útra, átható szemeinek rettetes tekintetétől.

Midőn a férfiak közül a legutolsó is elhaladt, jöttek sorban a nők. Legelől egy pár éltesebb matróna, a helybeli nemes családokból, becsületes tornyos főkötőben s panyókán lógó prémes

mentéikkel nagy ezüst kapcsokra; kezeikben aranyos metszésű énekes könyveik, azobka csipetve egyegy szál rozmaring. — Most egy karcsú hajadon lépett az Ur asztala elé, kin az egész gyülekezet szemei függöttek, Bethlen uram legszebbik leánya Ilona. Mennyi áhitattal, mely nemes ihlettséggel fogadta el az isteni vér jelképét! az Ur lelke lebegett arczatán.

„Az Ur hallgassa meg szived fohászait“ monda nyájasan a leánynak a lelkész, s egypilánatra elolvadt arczatának szigorúsága.

Ilonka hosszan, mélyen fölföháskodék a szent asztal előtt; sohajában annyi névtelen érzelem vágya látszott kifejezve; de rengő sejtelmek, mik még gondolattá nem voltak érlelve s melyekből olvasni csak azon nagy lélek képes, ki a csecsemő sirását is érti.

Azon pillanatban, midőn Ilonka letevé a serleget, irtózatosszivaj támadt a templomajtó előtt, rémült gyermekek és leányok rohantak be a templomba a rögtöni ijedség érthetlen orditozásával, s a padokon keresztülugrálva, a karzat oszlopaira s az ablakrámákra kezdtek fölkapaszkodni.

„Mi történik ott?“ kiálta a pap a lármát tulharsogó hangon, míg a templomajtónál levő leány- és gyermekcsoporthoz mindig nagyobb zavarba kezdte gomolyodni, s egyszer az egymás hegyén hátán hentergő tömeg közül egy ropant nagy medve szökött elő, idomtalan hánykodó ugrással futva egyenesen az Ur asztalához.

„Jézus segíts!“ sikolta Ilonka összeijedve, s a rémülettől nem bírt megmozdulni.

A fenevad már csak néhány nyomnyira volt a leánytól, a csodajelenettől megrémült nép egészen megfeledkezett róla, midőn Bethlen Gergely uram hirtelenebben a kimondott szónál átugrott karospadján s a vadállatot ököllel fültövon ütve, a mint ez két lábra állt, megfogta két kézzel két fülét s azzal hanyatt vágva az állatot, birkózásba eredt vele.

Ilonka, a mint apját a medvével viadalt kezdeni látta, elsárgult, szemei elfordultak s azzal összeroskadva féltetével az ott álló padra hanyatlott.

„Ne féljen kisasszonyom!“ rikácsolá ekkor háta mögött valami erőteljes női hang, s a megriadt néptömeg közül egy izmos székely leány vált ki, két könyökkel törve magának utat kisasszonyáig, sazzal odarohant Ilonkához, felkapta karjai közé mint egy ölbeli gyermeket s az orgonához rohant vele, melynek záros rekesze volt.

„Egy kést adjatok!“ ordita Bethlen Gergely, még folyvást egyedül küzdve a fenevaddal, s egyik térdével a földhöz nyomva annak torkát, míg kezei veszett oróval feszíték annak füleit. „Szaladjatok a kardomért a templomajtóban maradt.“

„De az Isten házában nem fogunk vérengzeni!“ kiálta Gernyeszegi Menyhért uram, s azzal öltönyujjait felgyürve, oda futott Bethlen Gergely mellé. „Ki kell dobni innen ezt az állatot s odakünn végezni vele.“

Ezzel ketten belecsimpeszkedtek a hivatlan vendég bundájába, füleibe, s elől húzva, hátul ütlegekkel nógatva kiczibálták azt a templomból, ott künn azután a magához tért népség végkép agyonverte.

Ily csodaeset többször adta magát elő Erdélyben; hogy a medvék, miket télen különben sem ritkaság látni, fényes nappal befutottak a templomokba, ott meghunyászkodva bebújtak valami szögletbe, s minden ellentállás nélkül hagyták magukat agyonverni, a melyből azután a nép babonás hite csoda dolgokat jövendölt, s a sors úgy akarta: hogy e jövendölések mind beteljesüljenek.

A pap és Bethlen Gergely visszatértek a templomba. Gernyeszegi Menyhért azon módon, a mint volt, felgyürt ujjakkal, hasogatott ruhában, megállt a gyülekezet között, magas termeténél fogva egy fővel kilátszott valamennyi közül.

„Ime a fenevadak maguk is megjuhászodnak az Urnak zsámolya előtt,” szolt mennydörgő hangon, „igy adandja az Ur kezeikbe az igazaknak minden ő ellenségeiket!”

A pap izmos karjait az égnek emelve, mint egy próféta állt az elámuló gyülekezet előtt, s a megzendülő orgona zúgása mellett egetverő hangon harsogott föl az ének:

„Az erős Isten uraknak ura!”

Soha nagyobb buzgósággal nem énekelték e verset.

Késő látogatók.

A nap már leáldozóban volt, a fehér hóval fedett vidékre hideg barna ködök kezdtek leszállani. Küküllő-vár négy saroktornyának bádog födelein még ragyogott az alkony aranyvörös színe, s köröskörül a láthatár mintha egy hamvas lilaszín árnyéktól lenne már körítve, melynek szürke homályából ezüstös berkekként tűntek elő a távoli erdők zuzmarázos fáai. A hajlongó fákat egész csoport hollók foglalták el, rekedt károgással szállongva a légből, a hófúvatokban egyegy ordas farkas ügetett szaglászva s meg-megállt üvölteni, vagy beléhentergett a hóba, mintha melege volna a hidegtől, a szürke levegőben a megfagyott köd pilléi libegtek.

Az est félködében a távolból szán csörgése hallik, melyet el-elkap a hófúvatokat torlasztó hideg szél, s a Küküllő jegén egy szánt látunk tova sikamlani, három gyors havasalföldi paripától röpitve. A három paripa füstöl az izzadástól, a szánban két férfi ül, meleg farkasbundaiba burkolózva, bajuszaikra jégcsapokat ragasztott a ráfagyott lehelet, minden hajsza-luk fehér a dértől. Hátul a bakon egy csatlós pattozott hosszú karikás-ostorral, minden durranásra

neki kapaszkodnak a lángvérü paripák, a szánka repülni látszik, a szilaj mének sérénye és csójtárja lobog, a szánka orrán reszket a kifaragott szerecsenfő. A szánban ülők beszélnek valamit egymással, a csörgés robogás közt elhangzik minden szó.

A mint a Küküllő a kápolnánál félre kanyarodik, a megtorlott jég miatt kénytelen a szánka a magasabb partra kikapaszkodni s part-hosszant folytatni útját. Azon pillanatban, hogy a lovak csörtetve vágattak föl a partra, a szán háta mögött alig kétszáz lépésnyire két lovag jött poroszkálva, kiknek egyike, a mint a szán véletlenül felbukkant előtte, hirtelen hátrarántotta paripája száját s vissza látszott hőkölni.

„Álljunk meg egy pillanatra Tamás, senki-vel sem akarnék itt találkozni,“ szólt társához a lovag, s leugrott lováról, mintha nyergén igazitana valamit.

A lovag nagyon ifjúnak látszott, arcán nyoma sem volt még a férfiszőrnek, de tekintetében volt valami korát megelőzőtt szomorú komolyság, melyet nem birt meghazudtolni életteljes arcza, most még a hidegtől is vérpirosra csipve. Karcsu de izmos termetét sötét-kék posztó-dolmány fedé, egyszerűen sujtásozva, félvállára lompos medve-kaczagány volt vetve, szijas rézsattokkal fűzve nyaka körül, fején egyszerű asztrakán-kalap, két kerecsen tollal, oldalán aczélkard, minden ékszer nélkül, csupán a büszke arab mén, melyen lovagolt, látszott némi uraságot árulni el nála.

Kisézője egy vén szolga őszbe csavarodott csimbókos hajával, szigorú mentéjén csillog a sok évi viselés, s a kifordított bárányszőr subá-
vali érintkezés nyoma. Oldalán nagy rezestoku kard lóg, lova erdélyi telivér.

„Nem is jó volna ezekkel találkozunk,“ felele a vén szolga ura szavaira. „Ez Bánfi Mihály uram, a lovairól ismerek rá, kinek urabátyját a megboldogult fejedelem egy cigány hóhérral nyakasztatá le.“

Az ifju búsan fölsohajtott.

„Ott voltál azon esetről?“

„Bár ott lehettem volna. Most tán nem állna így a világ. Mikor a fejedelem aláírta a halálítéletet, Csáky László uram rögtön lóra ugrott s futtatott Bethlenbe, a hol Bánfi fogva volt a feleségével; a fejedelemasszony megtudta a dolgot s fölrohant a fejedelemhez, sikoltozva borult lábaihoz: „te átkozott ember! te átkozott ember, ne ontasd ki annak az ártatlannak a véré!“ kiáltozó magán kívül s el nem bocsátá a fejedelem térdeit, míg az a kegyelmet ki nem adta az elítélt számára; mi rögtön lóra ültünk az étékfogóval, ez a kegyelmet hozta, én egy vég barsont vittem, arra az esetre, ha már későn ér-
nénk, halotti takarónak; két ló dült ki alólunk Bethlen-várig, de bizony csak a halotti takaróra volt ottan szükség; azóta kétszer ütött bele a mennykő a bethleni várba, az egyik tornyán ide is látszik hogy kisebb mint a másik, s a hova Bánfi uram van eltemetve, minden tavasszal megindul a vér a földből.

„Kegyetlen ember volt a fejedelem úgy-e?“
kérdé bánatos hallgatás után az ifju.

„Nem volt biz az. Én ismertem, mert gyermekkorától szolgáltam mellette; míg ifjú volt, épen ily szelid, áldott lélek volt szegény, miként maga kegyelmed, szerette a tudományokat, vitéz volt, jószivü, jobbagyai úgy szerették mint édes apjokat, s felesége a jó Anna asszony, — Isten nyugtassa meg — oly boldog volt vele, mint az angyalok az égben. Csak a hogy egyszer fejedelemmé lett, körülvették a rossz tanácsadók, belekeverték az ivásba, ittas fővel mindenre rávették; ha gazdag emberre volt foguk, az ellen ligát csináltak s vagyonait maguk foglalták le, utoljára a fejedelemasszony elvette pecsétnyomó gyűrűjét, s valahányszor Mihály úr jó fővel öt hat emberre halált mondott, ő meg rögtön kegyelmet irt nekik. Reggel aztán a szegény fejedelem meg is köszönte neki, hogy nem engedte az ártatlan vért kiontani.“

„Örangyala volt, mégis elkárhozott.“

„Hát még azután, hogy a jó asszonyt magához vette az Isten, be nagy csapás volt rajtunk a jó úr. A sok jöttment sehonnai ember azt tette vele a mit akart. Kifosztották az ő nevében a szegény köznépet, s kifosztották őt magát is utoljára úgy, hogy vénségére megtébolyodott azon való aggódtában, hogy nem leszen neki mit enni. De mit beszélék én kegyelmednek erről, a mit százszorta jobban tud nálam.“

„Örömost hallom. Azok, a kik én körülöm

vannak, csak hazudni, hizelegni tudnak, mikor igazat akarok hallani, teveled beszélek.“

„Szogény Apafi Mihály uram!“ szolt a szolga felsóhajtva, „míg élt, be sokan siratták, mikor meghalt, bizony nem siratta ott senki.“

„Ez hát a fejedelmek sorsa.“

„Nem mennénk odább nagyságos uram,“ szolt Tamás, másfelé térítve a beszédet, „a szánka már jól elhaladt.“

„Ne nagyságolj engem,“ szolt szomoruan az ifjú.

„Hiszen most senki sem hallja.“

„Magam sem akarom hallani. — Meg kell előznünk a szánban ülőket, ők a Küküllő part-hosszát követik; ha mi neki vágatunk torony irányában a várnak, előbb ott lehetünk mint ők. Értessítette leányod a kisasszonyt arról hogy jövök?“

„Igenis, hanem a jó kisasszony sokáig nem akart beleegyezni, hogy egyedül szóljon kegyelmeddel, s utoljára is csak abban állapodott meg, hogy a nyugati toronyszobában kész lesz szólni kegyelmeddel, de csak igen rövid ideig.“

„Csupán három szót s aztán visszatérok.“

„Még az éjjel? ebben a hidegben?“

„Nem fázik az a ki szeret, jó öregem, te addig majd térj be a csapszéke és melegülj.“

* * *

Bothlen Gergely uram a templomban történtek után rendkívül jó kedvre kapott. Ha

menvén, magával vitte a papot is, a ki a templomon kívül igen barátságos víg ember volt, s otthon nagy tüzet rakatott a kandallóban, s alig fért bőrében a jó kedvnek miatta.

„Olyan szemet vetett kend rám onnan a szószékről, nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram, mintha a fejemhez akarta volna vágni a bibliát,” szólott az öreg, kötekedve a paphoz.

„Akkor igazán csóztúl kapta volna kegyelmed a tanítást,” válaszolt a pap vidáman.

A víg mulatozás között belépett a terembe Ilonka, meglátszott rajta az előbbi ijedelem okozta sápadtság; kezében egy üvegcsét hozott, valami csodatevő balzsam félével, melylyel egy könnyű karczolást jött bekenni, a mit atyja a medvével küzdelemben a jobb kezén kapott. Gergely ur föl sem vett egy olyan kis sebecskét, vadászaton különbet is szokott az ember kapni, hát még ütközetben, hanem azért édes mosolygással nézte, mint kötözgeti be sérült kezét az aggódó leány, ki zsámolyára térdelve megcsókolá a sebesült kezét, azután betekerte balzsammal, bekötözé s ismét megcsókolá.

„Látod, látod,” monda az öreg ur gyöngéd onyelgéssel, „ezt se kellett volna kapnom, ha szeretőd volna. Ilyenkor annak kellett volna előállni védelmedre vén apád helyett. De hisz való is valamire ez a mai fiatalság, biz elnézték mint vesződünk mi ketten pap urammal a nagy birkozásban.”

„Milyen különös” szólt Ilonka elboruló arczczal, „már másodszor akart a medve széttépni.”

„Másodszor?“ szolt Gergely megütődve, „te erről nekem nem is szoltál, hol? mikor?“

Ilonka zavarba látszott jöni. Ugy tetszék, mintha megbánta volna a már kimondott szót, s örömet nem felelt volna atyja kérdésére, mely okvetlenül újabb kérdésekre adandott alkalmat.

„Nos? miért hallgatsz?“ kérde Gergely úr, maga felé fordítva leánya arcát, ki lángvörössé pirult s szemeit lesüte.

„A mult ősszel“ szolt akadozó hangon a leány, „hogym Almakeréken voltam a nagynénémnél, Magdussal eltévedtünk az erdőben. Már esteledett az idő s mi mindig jobban belekeveredtünk a sűrűségbe, midőn egyszerre a távolból vadászkürt hangja üté meg füleinket; félelmünkben arra kezdtünk tartani, midőn egyszer szemközt ránk a bokrok közül egy rút gubanczos vadállat tört elő, én meg azt hittem, hogy ördög, mert soha sem láttam ilyet elevenen s elkezdék ijedtomben sikoltozni. A fenevad észrevéve bennünket, felénk kezdte csörtetni. „Fusson kisasszonyom! kiálta Magdus, én addig felekszem, s míg velem bajlódik, kegyed megmenekül.“ Azzal ő leveté magát a földre, én azonban egy lépést sem tudtam odább tenni, hanem egy nagy odvas fa mellé húztam magamat s onnan néztem, mint ment oda a medve Magdushoz, tenyerével összetapogatta, arcát megszaglásztta, s a mint látta, hogy nem mozdult ott hagyta fekünni s széttekintett morogva mintha engemet keresne. A halál félelmei ké-

voltam. E pillanatban újra hallatszott a kürtszó s a berek sűrűjéből egy ifjú lovag robogott elő fekete paripán; én nem állhattam tovább, felsikolték, mire a lovag a neki ágaskodó medvét torkon ütve kelevézésével, hanyatt dönté a sűrűbe, s azzal leszökve lováról, oda futott hozzám, ki szinte magamon kívül hevertem a fűvön, s az odafutott Magdussal együtt felkarolva, egy közel patakhoz vitt, hol arczatát vízzel meglocsolva, magamhoz térítének. Soha sem mertem ezt neked megmondani.“

„Üm; majd máskor is így bizlak én téged magadra. De hát tovább. Mi lett aztán belőle?“

Ilonka még jobban elpirult.

„Hát miért nem mered tovább mondani? Tán biz egy csókot adtál a lovagnak, a miért életedet megmenté s azt szégyenled.“

„Oh nem atyám.“

„Pedig bizony megérdemlette volna. Tán nem volt valami szép?“

„Oh igen. Arcza, magatartása délczog és nemes, szemei oly bátrak és megis oly szelidek.“

„S te ráértél mind ezt észrevenni? De folytasd, hogy jöttél azután haza? No mért hallgatsz el. Gyere no, ülj ide mellém, nem mondom meg senkinek, a pap már aluszik, nekem elmondhatod, nos?“

Ilonka suttogva, meg-megakadva beszéde közepén, folytatá:

„Alig birtam magamat lábaimon, a lovag ripáját ajánlá, fáradt voltam, kényteleníttem rá fölülni, a lovag kantárnál fogva vezette

a paripát. Hanem a paripa nagyon kemény szájú volt, és az út nagyon bokros, a nyereg sem volt nő számára való, majd leestem róla.“

„Nos? nos? nos?“

„Hát a lovag utoljára kénytelen volt maga is fölülni s engemet ölébe venni s úgy hozni hazáig.“

Ezt mondva, Ilonka apja keblére rejté égő arczát, a ki erre jovialis kaczagásban tört ki.

„Hahaha! hiszen te valóságosan szerelmes lettél belő. Hogy hívják a lovagot?“

„Nem tudom.“

„Lehetetlen. Nem kérdezted meg tőle?“

„Mertem is! hanem Magdus megtudta az apjától hogy az ifjú fejedelem udvaránál van.“

„Ahá. Tehát tudakozódtunk utána?“

„Azt is, hogy keresztnevéen Mihálynak hívják.“

„No ugyan erről ráismerünk, hisz annyi a Mihály Erdélyben mint a vadalma. De annyi legalább tudsz felőle, hogy magyar és nemes?“

„Nemes de szegény.“

„No bizony. Hát hisz Kendefi Gáspár uram sem gazdag; mégis elvitte Katiczát; nem adom én a leányomat pénzért meg tevéért, mint a cserkesz, hanem szeretetért. Mai világban úgy sincs egyéb bizonyos birtoka az erdélyi magyar embernek a kardjánál.“

Ilonka szótlan örömmel csókolta össze atyját, olárolva öröme által, mennyire szeret! s azal jó éjt kívánva az öregnek, látható felindulással hálósobájába távozott.

Az öreg úr még nem volt álmos. „Hej pap uram!” kiálta a kandalló mellett bólingató lelkesre, „zabban a lovak!”

„Nem alszom” viszonzá a lelkész. „csak nem akartam kegyelmeteket háborítani Istennek tetsző beszélgetésükben. Kend Bethlen Gergely uram valójában nem oly bolond ember mint sok apa, ki rangot és gazdagságot keres leányai számára, boldog élet helyett.”

A pap még egy igen szép hosszú és épületes beszédet szándékozott e thema fölött tartani, melybe azonban bele sem foghatott, mert a várkapun ejtett döngetés vendégek érkezését jelenté, s e zajra Bethlen uram számtalan kutyái mind előrohantak a pitvarból, akolból és konyhából, rettentő ugatást mivolve; a külső lármára a szobában alvó kedvencz agarak is elkezdtek csaholni, egy az ajtónak futott, farkát csóválva, másik első lábait az ablakba téve kezdett el üvölteni, a többi is, — volt legalább tizenkettő, minden szegletben megszólalt, Gernyeszegi Menyhért uram nem győzte őket a sok „czoki”-val csitítani, s ha kettőt hármat elhallgattatott, a negyedik akkor mordult el a zsölyeszék alatt.

Végre hallatszott a kapu csikorgó kurrogása, a kutyák ismerő nyihogással futottak mind az ajtóhoz, az udvaron egy bevágató szán csörgése hallék s azután férfias lépések a tornáczon, valaki a ház ura után kérdezősködött.

„Ez Bethlen Miklós öcsém!” kiálta felrgely ur, „ismerem a hangjáról. Ezek már

aztán Isten hozta vendégek, a kik ilyen időben jönnek látogatni.“

Az érkezők benyitottak a terembe, bundáikat oda künn lerakva, az egyik egy fiatal harmincz éves férfi lehetett, szembotúnő családi hasonlattal Gergely urhoz, a másik: Bánfi Mihály, valamivel idősebbnek látszék korai kopaszsága miatt, bár ő sem volt hajlottabb korú.

Gergely ur összeölelé, csókolá vendégeit, Menyhért úr is kezet rázott velük, és az agarak is mind fölugráltak a nyakukba, s rájuk ágaskodtak nyomot hagyó czirógatással.

„Hej bort ide legények!“ kiálta ki Gergely úr cselédjeinek, „több tüzet a kandallóba, nem aluszik itt az éjjel senki!“

A csatlósok rögtön megjelentek boros vedroikkel, előkészíték a nehéz ezüst billikomokat, a vendégeknek nem kelle sok kínálás.

Akkor nem oly homoeopathicus adagokban itták a bort, mint most; meszelykével, vizecskével, hanem veder számra, s azért ha itt-ott jó kedve lett is az embernek, de még sem volt azért részeg.

A borozás közben kisült, hogy Gernyeszegi Menyhért uram ott is megfelel magáért, de még Gergely úr sem hívott segítséget a maga veder borához, s a mi Bethlen Miklós uramat illeti, ő még Bánfi Mihály uram helyett is jónak látta inni, mint a ki bornemissza lévén, csak úgy hallgatott és mélézött a lármás társaságban.

„Szóljon már kend is vagy egyet Bánfi uram,“ szólt Gergely úr, bele kapczáskodva a

józan emberbe, „mert biz azt hiszem, hogy nem tud magyarul.“

„Hát miről beszéljek?“ válaszolt az egykedvűen.

„Miről? Hát mondja el, hogy tetszik Küüllővára?“

„Bolond volt a ki építette, mind a négy tornyához külön kijáras van, ha nem vigyáz az ember, tolvaj és ellenség könnyen hozzá férhet.“

„Sohse aggódjék kend, az én életemben egy ajtó sem volt azokból nyitva.“

„Kend, lehet hogy nem járt be rajtok. De ki tudja korhely cselédek nem szökdösnek-e rajtok ki- s be, mikor éjjel a főkapu zárva van.“

„Legalább mi hogy jöttünk, a délkeleti torony ajtaját nyitva láttuk.“

„Az ördögbe! Hisz az a leányom szobáiba vezet.“

„Tán nem jól értette kegyelmed? A délkeleti tornyot mondtam. Mert a holdvilágnála hogy jöttünk, mi azon az ajtón egy férfi alakot láttunk belopózni, én még figyelmeztettem Miklós öcsémet reá, de ő azt felelte: valami kósza cseléd lehet.“

Bethlen Gergely arcza e szavak alatt elsápadt, elsötétült, a kupát letette kezéből, székét eltolta az asztal melől, s a nélkül hogy egy szót szólna, a falra függesztett kardjához lépett s azt kihuzva megindult azon ajtó felé, melyen Ilonka eltávozott.

„Mit akar kegyelmed?“ kiálta fel a pap, felrugva székét s eléje ugorva a baljóslatú arczú embernek. „Mit szándékozik kend mívelni?“

„Logyen kendnek esze Gernyeszegi Menyhért uram“ szólt nyugalját hirtelen visszanyerve Bethlen Gergely, „s engem se tartson bolondnak. Meglehet zsványnyal lesz dolgom, s csak nem mehetek az ellen zsoldárral.“

„Jó, de hátha többen lennének, én is elmegyek kegyelmeddel, hogy segélyére lehessenek.“

Igen, de az is meglehet“ folytatá Gergely tomhangon, mintha nem is akarná hogy hallják a mit mond: „hogy a kit ott kapok, nem pénzemot, hanem becsületesemot jött elrabolni, s akkor jobb ha rajtam kívül más nem tudja. Azt elhiheti kend, hogy leányomat meg nem ölöm, egyért azért, mert asszonyt ölni nem szokásom, más meg az, hogy szeretem, ha szégyenemre válik is; de ha férfit kapok ottan, akkor! . . . akkor esküszöm a szent háromság egy Istenre, Gernyeszegi Menyhért uram, hogy ha hétszáz pap imádkozik is érte, és hétezer ördög őrizi is minden haja szálát, kétfelé hasítom!“

Ezt mondva a jó úr, félre tolta az útból a becsületes lelkészt, s a nehéz tölgyfa ajtót olyan dühvel vágta be maga után, hogy minden asztal tánczolt bele.

„Igyunktovább nagytiszteletű uram,“ szólt Bothlen Miklós hidegen, ki az egész jelenet alatt meg sem mozdult a helyéről „majd elvégzi azt Gergely bátya, s ha szüksége lesz ránk, meghalljuk. Isten éltesse ifjú Apafi Mihály uramat a fejedelmet!“

A pap ivott a kimondott egészségért, a kéur keserűen mosolygott egymás szemé közé.

Az éji lovagok ezalatt kikerülve azelőttük haladó szánt, mély hófuvatos árkokon s zúzmarázos berkeken keresztül elvergődtek Küküllővár alá. A vár déloldali ablaka ki volt világítva, a délkeleti torony ablakában két gyertya égett.

„Künn a jell!“ szólt András gazdag méhoz.

„Szálljunk le lovainkról!“ mondta az ifju könnyeden leszökve paripájáról s a kantár szarát szolgájának vetve. „Te keresd föl a legközelebbi csapszéket. Ott melegedj föl. Egy óra múlva ismét itt légy.

Az ifju lovag azzal a torony felé sietett. A várarok be volt fagyva, könnyen átmehetett rajta, ott egy palánkon kellett magát keresztülvetnie s néhány pillanat múlva a toronyajtó előtt állt, miután annak kőlépcsői szét voltak hanyva, a kiálló kőpárkányokon kapaszkodva föl annak erkélyeig.

A távolból a szán csörgése hallatszott.

„Hozta Isten ifju uram.“ Szólt egy suttogó hang a belopózóhoz, s egy izmos néember, kiben Magdusra ismerünk, kézenfogva a lovagot, fölvezette őt azon szobáig, melyben a két gyertya égett.

A szobában vigan pattogó kandallótüz vete élénk világot, kitüntetve azt a sok apró, kedves, semmi haszonra nem levő tárgyat, mikkel hölgyek fel szokták szobáikat ékesgetni, s mi azoknak olyan jól illik.

„Jaj lovag úr!“ kezdé Magdus, „már csak

vegye el kisasszonyunkat, mert még a templomban sincs bátorságban kegyelmed nélkül.”

„Jót mondasz, jó Magdus,” felelt a lovag mosolyogva „hanem kettőn áll a vásár.”

„De lovag úr, a hol az eladó is oly kész mint a vevő, hamar készen van ott az alku.”

A lovag jó kedvében egy aranyat nyomott a cseléd markába, az boszúsan adta vissza.

„Mit gondol kegyelmed? nekem egy aranyat. Kegyelmed szegény ember, nem így kell vesztegetni a pénzt. Kelleni fog bizony menyegzőre, akkor is csak márjást a cselédnek nem aranyat.”

„Ugy, igaz,” dörmögé magában a lovag, „hisz én szegény vagyok.”

E perczben fordult a kilincs, a lovag oda szökött az ajtóhoz s felrántva azt, Ilonkát látta maga előtt örömtől és boldogságtól üdvezült arczczal.

A két szerelmes napok óta tanulgatá magában a szavakat, miket e találkozáson egymásnak mondani fog; épen azért egy szó sem jött ajkaikra, némán megölelték egymást, egy csók volt mind az, a mit egymásnak mondani tudtak.

„Haragom van rád,” szólt Ilonka, ki akarva fejteni Mihály karjaiból, — tudta hogy nem fogja bocsátani — „te úgy jössz hozzám mint a tolvaj az ablakon keresztül, mikor az ajtó is nyitva áll előtted, titokban, midőn nyiltan is jöhetnél.”

„Nem jöhetnék Ilonka. Atyád bizonyosan megtiltana.”

„Lásd” szólt Ilonka mondhatlan hamiskás

mosolygással, „én bátrabb vagyok tenálad. Te nem merted kezemot megkérni atyámtól; én megtettem helyetted, és nem kaptam tagadó választ.“

A lovag egyszerre elkomorult.

„Te elmondál neki mindent?“

„Találkozásunkat. A többit ő maga kitálta, én mondtam neki, hogy te szegény vagy, ő felkaczagott, megveregette arczomat, megcsókolt és azt mondta, hogy Kendofi is szegény, mégis neki adta nénémet.“ —

„Lásd azt nagyon rosszul tevéd, hogy titkun-
kat előtte felfedezted. A mit mondok, nem fogod érteni, de hinni fogod, hogy igaz. Sem atyád, sem rokonaid nem fognak tégedet nekem nőül adni, ha engem megismernek; okaik vannak rá, mikről sem ők nem tehetnek, sem én.“

„Nem értem, mi okaik lehetnek? Hogy szegény vagy, azt tudják már, ha családjaink ollen-
ségek, én kibékítlek benneteket, ha más hiten vagy, majd megtérítlek én. Oh az én családom nem terem oly képtelen embereket, mint te gondolod. A Bethlenek jó szive mindenütt ismeretes, családi körükben s az ország ügyeiben egyaránt.“

„Jól tudom. De van egy körülmény, melyet te nem ismersz, s mely korlátot emel szerelmem és szived között. A Bethlenek az utolsó férfig ellenezni fogják, hogy én férjed lehessenek, míg ha már az volnék, örömmel szoritanának kar-
aik közé.“

„Nem értelek. Nem értelek.“

„Ne is érts, csak higgy. Boldogságunk egyedül attól függ, hogy tudsz-e bennem eléggé bízni s tenni azt a mire kérlek? A legközelebbi faluban értekeztem a lelkészszel, ki bennünket azon perczben összeadand, melyben előtte megjelenünk. Akar-e velem jöni?“

„Én szökve, atyám tudta nélkül?“

„De velem. Az én lovagbecsületedem védpajzsalatt. Esküdni nem szokásom, de szavamra mondom, hogy míg nőmmé leendsz, megőrzelek, s ha az lettél, megszerzem számodra mindenki becsülését és atyád áldását.“

Ilonka tétovázni, ingadozni kezdett. E pillanatban erőszakosan felszakasztaték az oldalajtó s a szerelmesek előtt Bethlen Gergely uram állott, meztelen karddal kezében.

Ilonka nagyotsikoltva veté magát apja keblére s onnan lassan alácsúszva annak lábaihoz omlott.

Bethlen Gergely sok szóba kezdett, míg egyet ki tudott mondani. A lovag háttal állt a kandallónak s fél kezével eltakarta arcát.

„Suhancz!“ ordita rá Gergely, kardja reszketett izmos kezében. „Látom a te oldaladon is kard van. Húzd ki ilyen amolyan lélek fia, mert négy felé váglak.“

A lovag erre levette kezét arczáról s azt a tűz felé fordítva, méltóságteljes tekintettel nézett Bethlen szemeibe.

Az öreg e pillanatra egyszerre átváltozott. A düh és meglepetés egy pillanatig küzdöttek arcán, egészen elkomorult, szemeit lesütötte,

kardját a falnak támasztá s hüvelykujjait övébe dugva nagyokat mordult: „Űm — igen — hm —.“ Azután mérgesen fordult Magdus felé: „Vidd kisasszonyodat szobájába.“

Ilonka még jobban megrettenve atyja elkomorulásától mint előbbi haragjától, átkarolta annak térdeit s reszketve könyörgött neki:

„Hiszen te azt mondád: hogy nem fogsz arra haragudni a kit szeretek, bárha szegény is.“

„Szegény?“ szolt az öreg ur metsző sarcasticus hangon. „Az igaz, hogy elég szegény, nincs egyebe ennél a kis Erdélyországnál. Ő nagysága Apafi Mihály uram a fejedelem.“

„Igen, az vagyok“ szolt az ifjú előlépve, „s ha úgy akarod leányod férje, kit fogadom, hogy boldoggá fogok tenni.“

„Oh atyám!“ szolt Ilonka örömpesve csókolva atyja kezét.

„Menj szobádba“ viszonzá Gergely szigorú hangon. „Itt nem rólad van szó többé, hanem Erdélyországról“ s azzal karon fogva leányát kivette a teremből, s azzal magukra zárta az ajtót.

„Nagyságos uram“ szolt Gergely visszatérve a fejedelemhez „sokat szeretnék kegyelmednek mondani, ha czudarság nem volna a magam házánál összeszidni a vendéget, bárha az ablakon jött is bel hanem annyit mégis megmondok kegyelmednek, hogy inkább hagyta volna kegyelmed leányomat összetépni a medvének, mint hogy maga tépte össze. Mert hogy kegyelmed az én leányomat elvenni nem fogja, arra már aztán esküszöm.“

„Mi kifogásod van ellenem?”

„Ne méltóztassék tréfálni ez órában nagyságos uram. Én vén ember vagyok, az eszem sem szállt még a lábam szárába. Vajmi jól tudja azt kegyelmed, hogy a kegyelmed fejedelemsége leendő házasságától függ. Néhány hónap múlva letelt a kegyelmed kiskorúságának ideje, s a számára kijelölt mátká, a Brandenburgi Markio leánya azóta szintén felnőtt. Boldog lesz-e kegyelmed általa? az nem kérdés, de fejedelemmé lesz. Ha pedig egy ilyen magamforma nemes ember leányát veszi el kegyelmed, engemugyse az ágy alá vágta akkor kegyelmed a fejedelemsüveget.”

„Mit bánom én.”

„De bánom én és bánja az ország! Kegyelmed csak egy ember, én is csak egy vagyok, mi élhetünk, halhatunk, a hogy Istennek tetszik, de most Erdély jövődjéről van szó, s mi nem fogjuk túrni, hogy a kegyelmed szerelmessége miatt elveszzen az ország. Ha kegyelmed most elveszti a fejedelemséget, soha sem lesz itt többet úr a magyar. Menjen innen kegyelmed Isten szent hírével s teljesítse azt a mit az ország rendei határoztak. Ilonka kegyelmed neje nem leendő. Leányom szive megszakadhat, az enyém vele szakadhat meg, de kegyelmed még sem fogja őt bírni, mert Erdélyország sorsa előbbvaló. Kegyelmed meggyalázta házamat; — ellenségeim meg fogják tudni; — leányom hírneve oda lesz; de azért kegyelmed nem fogja őt nőül venni, mert Erdélyország sorsa több mint az én becsületem. Kegyelmed apja sok

jó magyar nemest lenyakasztatott, kegyelmed örökölte apja nevét, öröklendi apja vérszomját is ; én tudom, hogy magam leszek az első, kinek fejét kegyelmed, ha fejedelemmé lesz, leütteti, és azért mégis kényszeríteni fogom kegyelmedet, hogy fejedelme legyen Erdélynek, mert az én fejem semmi ott, hol Erdélyország sorsáról van a szó. Most Isten áldja meg nagyságodat.“

Ezt mondva Gergely ur, fejébe rántotta elül-ről hátulról kis veres sipkáját, s keserű elkomorodással fordult el az ifjú fejedelemtől, ki némán, leverten, összefont karokkal bámult a kandalló hamvadó tűzébe, s egy szót sem birt viszonzni az ősz honfi feddő szavaira.

„Még egyet uram.“ Szólt Gergely visszafordulva az ajtóban.“ A mit mondtam, mind komoly, megmásolhatlan szó volt, s én rajta leszek, hogy szavamat megtartsam, azért ha kegyelmed mint igaz nemes ember azt nem akarja, hogy leányomat ezentul elzárva tartsam mint egy apácát, lovagi kötelességének ismerje hozzá többet soha nem közelíteni.“

A fejedelem szomorúan távozott el a toronyból. Gergely magához vette az ajtók kulcsát s visszatért vendégeihez.

„Csak igyanak kentek, semmi baj sem volt, semmi“ szólt közéjük lépve, jó kedvet erőltetve arczára, hogy szinte csikorgott bele minden vonása. „Egy kis izé — aztán semmi egyéb; boldond tréfa, majd halálra nevettem magamat. Haha! Egy csatlósom furcsán járt Magdussal, hahaha az ördögbe.“

Hanem e nevetés közben úgy megszorítá az ezüst kupát, melyet kezébe fogott, hogy a két oldala összehorpadt s a bor mind kiömlött belőle. A vér elfutotta szemeit.

„Ejh milliomm istennýila!“ kiálta falhoz vágva a serleget, nem megy már nekem a tettetés, hisz leolvashatják kendtek az arczomról, akármit beszélek, hogy meg vagyok gyalázva.“

„Mit? mi történt?“ kérdezek a vendégek.

„Hát egy suhancz, valami siheder, még leánnyommal barátságot mert kötni“ beszélt Gergely úr, ellobbant haragja után ismét magához térve, hogy új mesét mondjon vendégeinek.

„De kiadtam a ficzkónak az utat, jól járt, hogy ott nem vetettem le, hol feljött, az ablakon.“

„De hát inkább kényszeríteni kellett volna“ szolt közbe a pap „hogyha hírbe hozta a leányt, tegye nejévé.“

„Majd én egy sehonnainak adom a leányomat, egy koldusnak“ szolt tettetett pattogással Gergely úr, „soha bizony.“

„Hisz az elébb egészen máskép beszélt kegyelmed ezen a helyen“ feddőzék a pap, „igen okosan mondá, hogy nem tekint vagyokra, születésre, csak leánya szeresse a kit választott.“

Gergely úr feje főtt a lelkész beszéde alatt, szemei karikát hánytak, szerencsére a serleget már eldobta, mert különben baj lett volna; még beszélt volna a lelkész, de Gergely úr egyszerre olyat csapott öklével az asztalra, mint a mennydörgő mennykő, s felordított a hogy kifért a torkán:

„Az akkor volt! Én tudom mit beszélek! Hagyjon kend nekem békét!”

Erre fölkelte Bethlen Miklós s Gergely urat átölelve visszaülteté székére, fülébe súgva: „Legyen kegyelmed nyugodt, mi mindent tudunk, a látogató a fejedelem volt.”

Gergely úr lankadtan esett székébe vissza, mint ki félelmes álomból ébredett föl.

„De kiadtam neki az utat” dörmögé az őt értőknek.

„Kegyelmed igaz hazafi” szólta Bánfi meg-rázva kezét az öregnek.

„Ezt nem hagyjuk megtörténni soha” monda szilárdul Bethlen Miklós, s a három férfi könyes szemekkel nézett össze, míg a pap sehogy sem tudta magának kimagyarázni: hogy micsoda nagy hazafiuság lehet abban, ha az ember nem adja a leányát annak, a kit szeret?

A t a t á r o k.

Még néhány napig mulatának Bethlen vendégei Küküllővárban, ezalatt a családi tanácsban elhatározzák, hogy minden kísértet elkerülése végett legjobb lesz Ilonkát, addig, míg a fejedelmet elfelejti, Nagyváradra küldeni egyik rokonához; a minthogy egy reggelen meg is indult vele az egész atyafiság szánkákra rakodva. Maga Gergely úr Gernyeszegi Menyhért urammal egy szánon, másikon Ilonka Magdussal,

harmadikon Bethlen Miklós és Bánfi Mihály. Egész Bethlenig semmi bajuk sem történt, hanem ott már annyira behordta a szél az utakat hóval, hogy a legnagyobb erőlködés mellett sem hatolhattak tovább Szászvölgyénél, ott pedig teljes lehetetlenség volt a szoroson keresztül törniök, mielőtt a falusi népség lapáttal utat hánnyandott a hótorlatokon s e miatt kénytelenek voltak ott éjszakázni a kis faluban.

Szerencsére Magdus apja, András gazda ott azon faluban lakott, s épen otthon tartózkodott, elkéredzve a fejedelemtől, a kinek a házánál az uri vendégek legalább tűrhető éji tanyára találtak.

Ott elrendezték magukat, a ki hogy fért. A kocsisok az akólban, András és Magdus a konyhában, míg az urak a nagy lakó szobát foglalták el, Ilonkának egyedül engedve a kis benyílt mennyezetes nyoszolyájával.

Már jól behaladt az éjszakában az idő, az alvók különféle hangokon horkoltak, midőn egyszerre irtózatoss ordítás hangzik szét a faluban, nyargaló paripák verik föl a csendet s az egyszerre kigyuladt tűz rémes világánál száz rémalak tűnik elő, ordítva, gyors paripákon, idegen öltözetben.

„A tatárok! a tatárok“ hangzik a vészkiáltás a felriad lakosság házaiból. A fekete, szegletesfejű, szélesszáju alakok, mintogy lovaikhoz nőve, benyargálnak az udvarokba, kanócztvetnek a háztetőkre, kötélre fűzik a kirohkat s lemészárolják az ellenállót. Asszony

halálhörgés, káromkodás nőttön növä zajba vegyül, melyből kihallik olykor a félre vert hang vészkondulása.

Bethlenék hirtelen talpra ugráltak; mire széttekintének, már a tatárok elfoglalták az ablakokat, a kün kapott cselédséget leverve lábairól, s a tornáczajtót kezdték döngetni.

„Ehen van ni“ kiálta fel a pap. Az isten büntetése, a miért nem akarta kegyelmed leányát ahhoz adni a kit szeret, hanem megszöktetni előle, most már a pogány veszi el.“

„No papoljon kend most nagy tiszteletű Gerjeszegi Menyhért uram, hanem lásson egy fokos után s álljon velünk együtt az ajtóra, vagy menjen Ilonkát biztatni.“

A pap úgy tett a hogy mondva volt: bement Ilonka szobájába, ki ijedtében fél ájultan hevert ágyán; egy vigyorgó tatár féltetével már bemászott az ablakon, de a kihez Menyhért uram úgy vágott egy karos széket, hogy menten visszaesett a honnan jött.

Másfelől ez alatt három tatár már betörte a tornáczajtót, az egyik lovas bement a konyhába. Azt ugyan András gazda fokosával úgy főbe kollintá, hogy a lova alá esett, de a másik kettő pányvát vetett az öreg legény nyakába s lerántva a földre, elkezdé annál fogva kifelé hurczolni.

Magdus csak nézte ez ideig, mintha sóbálványnyá vált volna, a viadalt, de a mint látta, hogy az apját húzzák vonják a földön, felsikoltott s egy fejszét kapva a szegletből elő, neki

rohant az egyik tatárnak, s egy kegyetlen elbúsult csapással ketté hasította annak fejét. Az utolsó tatár aztán nem volt rest, hanem elszaladt a hős leány elől, ki visítózva hajtott utána a véres fejszét. András gazda erre kivetette a pányvát nyakából, s fejére rántva hirtelen a levágott tatár csalmáját, s felkapva annak lovára, bekiálta az urakhoz: „Csak védjék magukat kegyelmetek, én addig elfutok segítségért.”

„Eredj fiam Küköllőre,” kiálta utána Gergely, „vagy menj Bethlen várba, vagy a hol legközelebb találod az atyafiak banderiumát, és mondd meg a kit ott találsz, hogy a ki leányomat megszabadítja, legyen bár akárki fia, közével jutalmazom meg!”

András hallotta a biztatást, s erre a helyett hogy Küköllőnek tartott volna, Balázsfalva felé fordította a ló száját, s a tatárok között szerencsésen keresztül nyargalva, kik csalmájáról társuknak tekinték, tova iramlott a faluból.

Az urak ezalatt hirtelen elkészültek a védelemre; három löfegyvernél nem volt több velük, de mindnyájának volt legalább kardja. A benyiló ablakát oltorlaszolták szekrényekkel s oda állíták a papot és Magdust, maguk ezalatt a lakszoba ajtaját és ablakait foglalva el. Néha tettek egy-egy lövést, midőn valamelyik tatár kanóczot készült vetni a födélre; a lövés után szétfutottak az ostromlók s ismét ujak jöttek helyettük.

Végre a tatárok az átelleni házakat gyújtották meg, hogy a láng átcsapjon a szomszéd f

délre, a ház elé ültetett terebélyes hárs- és diófák egy ideig elfogták a zsarátnakot, de végre a házra lövöldözött égő nyilaktól csakugyan belekapott a tűz a háztetőbe s egy percz alatt lángban állt az egész épület. A tatárok ujjongattak. A bent levők Istenre bízták lelküket. Történt azonban, hogy András gazda teheneket tartván, az előtti napon tengeri-kórokat vett meg egy oláhtól, melyeket azon havasan kiterítgetve a padláson, az égő háztető tüze nem birt a nedves kévéken keresztül a gerendáig terjedni, s ekként leégett az egész tető, a nélkül hogy a házban levőknek csak egy hajszáluk is meggörbült volna. Ekkor a tűz világa mellett egy nagyképű tatármurza lovagolt elő, macska bajuszával, piszkos, de aranyos öltözete mutatta rajta a vezért; ez mérgesen ordított az ostromlókra, kik már sok holtat vesztettek s még közel sem juthattak az ostromlottakhoz. A murza fogott egy nagy vas buzogányt, s azzal ütögetve az ostromlók hátát, ekként buzdítá őket nagyobb vitézségre, mire a tatárok közelebb kezdtek nyomulni a házhoz, s csákányokkal kezdték annak falait bontogatni, már egy jókora nyilást törtek a benyiló falán, s miután az már közel volt a beomláshoz, Gernyeszegi uram kénytelenült Magdussal és Ilonkával a lakszobába vonulni.

Ide szorultak össze mindnyájan. Bánfi Mihály egy kőütéstől eszméletlenül hevert a földön, Bothlen Miklós vállában egy nyil volt betörve, a fegyverek mind ki voltak lövöldözve, Gergely puskájában volt az utolsó töltés.

„Ajánljuk lelkünket Istennek atyafiak“ mondta Gernyeszegi Menyhért s aztán védjük magunkat férfiak módjára, s ezzel egy rövid imádságot mondva el, melyet a többiek utána robogtek, fölkapta Bánfi kardját s a másik két férfiuval kiállt a végharczra, középre fogva az elalélt Ilonkát s várva elhatározottan az ostromlókat, kiknek ütések sűrűen hangzottak ajtón és ablakon.

Egyszerre a két ablak közötti fal leomlott, tág kilátást nyitva az ostromló csoportra: „Isten velünk kiáltának a védő férfiak, kardjaikat kimeresztve, a midőn e pillanatban egyszerre ismerős trombitaszó harsogott fel az ostromlók háta mögött, s a füst és láng közöl egy háromszinű, kék, sárga, vörös zászló lobogója látszott közeledni.

„Istené a dicsőség! jön a szabadulás!“ kiálta feléledt buzgalommal a pap, s a megriadt tatárok hirtelen visszafordulva, az ujan érkezők elé tolultak.

A csata rövid volt, néhány percz alatt keresztültörté magát a rendetlen csordán a kis segédcsapat, alig volt negyven-ötven ember, de mind jól felfegyverezve, s villogó kardjaik csapása alatt hullott a tatár mint a tők.

Elől egy délczeg lovag, leeresztett aczélsisakján két sastoll meredt föl; oly sebesen tört magának utat az ostromlott ház felé, hogy társai alig birtak nyomában maradni. Néha körülfogták, de ő jobbra balra vágott s ismét tisztában volt.

„Derék fiu vagy, akárki légy. Engem úgy segéljen megérdemled leányomat“ kiálta Gergely úr.

„Ni — hogy villámlik a kard kezében! a hova vág, nem kell annak másik csapás. Nézz oda Ilonka, ha meglátod, lehetetlen hogy belé ne szeress.“

Ilonka fölveté szemeit, s a mint meglátta a küzdő lovagot, mintha valami megdöbbenő sejtelem kapta volna meg szívét, két kezét keblére tette, s térdenállva fölemelé szemeit az égre és sohajtott, és az ég meghallgatá a mit kívánt.

A szabadító ezalatt egészen a ház elé jutott, s már szinte megmenté Bethlenéket, midőn az utcza tulsó feléről uj csapattal jött rá a murza.

A nagyképű, macskabajuszú ember, szegletes fejével, villogó szemével és fogáival, vörös csal-májával, pokoli jelenetként száguldott elő fekete paripáján, az égő házak között. A lovag megállt előtte, s rövidre szedve a kantárszárát, hátrahúzta paripája nyakát s fölágaskodott a kenyelben, kardját szeme elé tartva. Azon pillanatban, midőn a murza oda ért s görbe sarló alaku kardját az ifju fejének mérte, egyszerre lobukott ez leva nyakára s egy gömbölyű, alulról fölfelé intézett csapással oly mesterien vágott a murzához, hogy annak ugyanazon pillanatban a kardja jobbra, a feje balra repült.

Az oda érkezett ~~társaság~~ ez eseten elrémülve hirtelen megfordítá a kantárszárát s ott hagyva a győzteseknek rabjait és martalékát elfutott az éjszakában.

„Jókor jöttünk-e?“ kiálta András gazda, nem gondolva leégett s szétrombolt házával, csak vendégeivel.

„Erős várunk nekünk az Isten.“ Szólt ünnepélyesen Gernyeszegi, letéve kezéből a kardot.

A mentő lovag leszállt lováról s oda jött a megmentett csoporthoz.

„Légy üdvöz derék lovag“ szólt kezét nyujtva eléje Bethlen Gergely. „Én Isten előtt ez órában szent fogadást teszek: hogy a ki meg fogja menteni leányomat, nem keresem családját, hitét, vagyonát, neki adom nőül. Azért akárki légy, ha még nőtlen vagy, s magad is úgy akarsz, fogadd őt kebledre, s légy szeretve általa, úgy a hogy megérdemled.“

„Köszönöm“ szólt a lovag elfojtódott hangon „és elfogadom,“ s azzal megfogva a gyöngéd hajadon kezét, oda vonta őt keblére. Ilonka, a mint a lovag keze az övét érinté, megtört erővel hanyatlott alá, ha a lovag karjaival át nem öleli, alélt termete a földre rogyott volna, alig eszmélt magáról többé. Nagytiszteletű Gernyeszegi Menyhért uram áhitattal rebegé, karjait kiterjesztve fölöttük: „az ég áldása legyen rajtatok.“

„Ámen!“ monda a lovag, és sisakját leemelte fejéről.

Mindenki ráismert egyszerre.

A férfiak hátrarezenve, Ilonka felsikoltva s karjait convulsiv erővel kulcsolva az ifju nyaka körül, kiálták egyszerre:

„Apafi Mihály!“

Néhány hónap múlva Balázsfalván tartotta a fejedelem menyegzőjét Bethlen Ilonkával. Jelen volt az ország színe, java, s annyi ember között egy sem volt, a ki szomorú ne lett volna, csupán az ifju pár volt boldog és vidám. A legközelebbi rokonok úgy jártak ott alá s fel, mint temetéskor a megszomorodott felek. A menyegzői pompából kirítt az arcok búa.

Mikor a fejedelemszép menyasszonyával megkezdte a tánczot, a vendégek egyrésze fölállt tiszteletből, másrésze ülve maradt és duzzogott.

„Miért nem tisztelik meg kegyelmetek a fejedelmet, hogy felállnának,” szólt Apor István uram, akkori főkincstárnoka Erdélynek az ülve maradtakhoz; mire egy közölök Sárosi János uram, daczosan visszaszólt:

„Elugratta biz ő kegyelme a fejedelemséget!”

* * *

Apafi boldogul élt sokáig szép nejével, — hanem Erdély csakugyan nem látott több fejedelemtemetést.

A H A R G I T A.

(Székely népmonda.)

A mint Marosvásárhelyről a szép tavaszi zöld tájon nyugat felé eltekintünk, a zöld lombos hegyek közül a kéklő távolban egy magas bércztömeget látunk kiemelkedni, melynek homloka most is fehér, befödve hóval, onnan csak a hő nyár szokta elűzni a telet.

Ez a Hargita bércze.

Napokig látszik emelkedni a feléje közeledő utas szemei előtt s Székely-Udvarhelyen túl elkezdődnek a rengetegek, melyek őt mint rémes ósanyát fogják körül.

E bérczek, ez erdők között van legtöbb, legrégibb emléke a magyar nemzetnek, elpusztult várak az ormokon, néhol már csak a pusztá ormok, miket az emlékezet még mindig váraknak nevez; a bércz és a nép szelleme még őrzi Buda emlékét, Atilla testvéreért, s legkedvesebb nejének nevét viseli a Rika-bércz, már több mint ezernégyszáz esztendő óta.

E messze korról már csak mondáink sincsenek; hagyjuk az óriást pihenni, kinok léptei megrendíték a földtekét, s vonuljunk vissza a

közelebb eső korba, hová a népköltészet láthatóbb alakokat rajzolt.

Hol a Nagy-Mál bércei kezdődnek a Hargita oldalában, egy mély völgytorokba beékelve fekszik egy roppant tekealaku bércz; fákkal, virágzó bokrokkal benőve mindenütt.

Köröskörül egy óriási sziklafal emelkedik vele átellenben: egyenesre hasított bércz, fá és bokor nélkül, hegyesen végződő csúcsokkal, mintha góth templomok tornyait rakták volna egymásra, e meredek kopár szirtfal mint egy széduletes bástya fogja ama szirtet körül, hozzájárulhatlanná téve azt. E szirtfalat nevezik, méltó néven, az Erős sziklának.

E borzasztó magasból letekintve az átelleni szirt kopárabb részeire, itt amott nagy ajtószerű nyílások tűnnek fel azon, melyek mély sötét üregek lételetét sejtetik. Ez üregekhez van a székelő népnek legtöbb mondája csatolva.

A völgyvágányban, melyet a két összeérő meredek bércz képez, vágat keresztül egy sebes hegyi folyam, a Vargyas vize, néhol, a mint a völgy szélesebbre tágul, körisfákkal benőtt szigeteket képez, másutt összeszorul a két sziklafal közt, s tombolva, harsogva rohan végig a simára koptatott gránittömeg fölött, végre egészen utját állja a bércz, ott tajtékot turva rohan be a sziklák alá, ki tudja mely örvénybe? s a másik oldalon tör ismét elő, sárosan, zavarosan, ki tudja mily salaktól?

Egyetlen hozzájárulható útja a Nagy-Mál barlangjainak e patak medre. Egy. másik ut,

mely a bérce oldalában visz el, csak vakmerő istenkisértők számára való, az élet minden lépésnél omlatag füves sziklákon, gindár kőfali növények gyökerein függ, mikén szorosan a sziklára fekve lehet odáig hatolni, hol a patak buvó vize eltűnik, s ott egy-egy korhadt fa, melyet a szél kidöntött, vezet át a tulsó bérce-re.

E bérce volt hajdan a székelj nép mentsvára, és azon üregek, miknek nyílásait látjuk, messzeterjedő teromeik sorozatával a biztos lakás, a hol a szorongattatások napjaiban mégvédte őket az Isten.

Még most is legtisztábban imádják Istent, legjobban szeretik a hazát, a kik a Hargita bércei közt laknak.

* * *

Sok van még a föld felett és a föld alatt, a miről a bölcsek semmit sem tudnak.

Gyakorta a pásztorok, kik az Erős alatt legeltetnek, késő holdvilágos éjszakákon, midőn elcsendesült minden, vad vijjongás hangjait hallják át a Nagy-Mál üregeiből.

Ilyenkor a földi emberek tartanak ott mulatságot, kijönnek vigadni, ujongatni a szép holdfényre, családjakkal, apró gyermekeikkel, tágas körbe összefogóznak és elkezdenek táncolni, fürödnek a sebes vízben s üldözik a pisztrángokat, felmászna a nagy bükkfára s viaskodnak a mókusokkal, néha le is győzik őket, bukfenczet hánynak és cigánykereket a harmator

fűben, hajigálóznak a makkokkal, egymás nyakába ülve lovagolnak, s hintálóznak a hajló körisfák ágain; közbe mintha ezüst csengetyű szólna.

Egy kiáltás a tulsó bércekről, egy emberi hang nesze, és rögtön elhallgat minden, vége a sikoltozásnak, az ezüst csengetyűszónak, a kicsiny fürgencz emberkéek szétfutnak egyszerre, be a kőhasadékokba, le a sötét üregekbe, csak más nap látszanak meg lábnyomaik a nedves iszapban, mintha apró gyermekek jártak volna ott lábujhegyen.

Kik és mik ez apró lények, ezek a barlanglakó emberkéek, kik kerülnek a napvilágot és az emberi szemek tekintetét?

Kik voltak az óriások, a kik az emberi nem lételet megelőzték, kiknek roppant karcsontjait mély föld alól ássák föl olykor s bámulnak rajtuk. Kik elenyésztek mindazon őslakóival együtt a földnek, melyek egyidomúak voltak velök, az óriási emlősök, a rémnagyságu hűsevő állatok, a milyenek ha most élnének, kiirthatnák az egész élő világot.

Kik és mik voltak ezek? s miért veszték el? helyet adva a kisebb emberi fajnak, mely az ő lételők alatt talán épen úgy rejtőzött barlangokban, üregekben, félve az óriások szavától s várva az időt, melyben majd azok kivesznek, talán épen így vigadtak elnémuló éjszakákon megjárhatlan barlangok közt, s így futottak szélylyel, ha a roppant mastodon mérföldekre hangzó ordítása hallék, ha a mammoth megszólalt, ha az ősvilági szarvórru rőfögve recsegettette

a fákat, ha a Tritonok, a Gygászok egymással beszélni kezdettek, mély, mennydörgéshez hasonló hangon? . .

Ezek az apró emberek itt a föld alatt, a sziklák repedéseiben, a barlangok mély üregei közt mind azt hiszik, arra várnak, hogy majd egyszer az emberi faj is kivesz, miként előbb az óriások, háboru, özönviz, döghalál megirtják, megritkitják őket; kivesz közülök a szerelem, nem fognak nőszülni többé, megromlanak, elpusztulnak, az utolsó is elhull, elhal, s ekkor övék lesz a világ, ekkor ők támadnak elő, kijönnek szikláik hasadékaiból, építenek ők is városokat, megigázzák a folyót, a tengert s lesznek örökös urai a földnek.

Régen várnak már orre az időre.

Ki-kijönnek hallgatózni: van-e még nesz a világban? hallik-e még a hárangszó? tisztelik-e még az Istent, szeretik-e még egymást az emberek? s aztán ismét visszatérnek. Még várni kell, még várni kell? még száz évig, ezer évig. Még várni kell.

Azalattszorgalmasangyűjtenek a jövőidőkre: aranyat, ezüstöt, a mit a föld alatt találnak, elhullatott műszereket, miket az emberek elvesztettek, s ők éjjel összekeresték; a madarak tollait, miket azok a mezőn elhullattak, a bányók gyapját, mely a tüskéken fennakadt; a tarlókról, vetésekről ellopkodják a gabonát s felhalmozzák azt földalatti üregeikben. Ilyenkor kemény harcaik szoktak esni a darvakkal, melyek szintén azon időben látogatják a mezőket.

A földész gyakran reggelenként el nem tudja gondolni, honnan hullottak a vércseppek garádja bokraira, de halottaikat, sebesülteiket soha sem hagyják hátra, hanem elviszik magukkal s eltemetik oda a mély, mély üregekbe, mik félig telve vannak már porladó csontokkal.

Néha éjszakánként seregüstül előtódulnak üregeikből, s nagy zaj és énekszó mellett járnak körül az erdőben, s ha ilyenkor emberszó hallik közel, nem futnak szét, hanem inkább felordítanak, hogy a közeledő megrettenve fordul vissza.

A köznép borzadva gondol a törpék éjszakai búcsujárására, mert az rendesen közelgő országos vész jöttét szokta megjósolni. A mi nálunk csak alvó ösztön, a rosznak és jónak előérzete, az e rejtett lényeknél kifejlett tehetség; ők ott a sötétben megérik, mikor jó közelgő földrengés, mikor döghalált lehelő szelek a föld népeire, mikor készülnek az árvizek s az éhhalált hozó aszály, mikor dörög a föld közelgő százezrek lovai patkóinak alatta? Ők letekintnek a rejtett aknába, hol a földalatti olvadt tűz folyik s honnan a mérges gőzök hevitve, szikkasztva emelkednek a föld felszínére, megbolondítva az emberek lelkeit, hogy egymás ellen támadjanak s önfajukat segítsenek irtani, e kis törpék ott a föld alatt úgy örülnek, úgy tapsolnak, úgy sikoltoznak: az emberek pusztulnak, vesznek; pusztulnak vesznek! lemennek a földbe, itt hagyják az eget. Mert hisz az ég nem a csillagoknál kezdődik, hanem a föld legalsó fűszálainál; oh ezt a kis törpék olyan jól tudják. Ilyenkor nap-

pal is elő mornek jőni, kiülnek a hegyek tetejére s kis piros szomeiket elárnyazva kezeikkel a szokatlan fény előtt, végig nézik kíváncsian a gyönyörű szép világot, a zöld erdőt, a tarka mezőket, a kék távot, mely majd mind örökségül jut reájok, s olyanokat sikoltanak örömben!

Amott távol égő falvak füstje látszik, itt a síkon tomboló seregek ütköznek egymással, amott temetésre szól a harang, s hallik a kísértő gyászének. Az emberek pusztulnak, vosznak; pusztulnak vesznek! Nem sokára megeszik egymást, a hogy az óriások tettek egymással Eltávoznak az Istentől, megtagadják a szerelmet, mely őket oddig megtartotta, mely elszaporította őket szerte, és most áruczikké fajul, mint más akármi fűszer, mely a vért ingerli; minden romlik, minden bomlik, rothad, porlad ország világ, szivben féreg, vérben méreg, a lelket elnyeli a lég, a testet visszakeríti a föld, az ember mindig kevesebb lesz, csak a lég és föld lesz több, utoljára egy országban csak egy marad; az, hogy fog majd csodálkozni, ha mindenütt, a merre bujdosik a világban, új népet lát erdőn, mezőn, a melyet ő nem ismer, de a mely őt jól ismeri, halálára régen számol, s utoljára ez egy is lefekszik, mély folyók partja alá rejtve magát, hogy csontjaira ne találjanak. Epon mint az óriásokkal történt.

A kis törpék úgy örülnek!

Az ezerkétszázadik esztendő után következő félszázadban nagy öröme ^{Google} leve a Nagy-Mál

barlangi kis törpéknek; hogy valahol nagy veszedelem van készülőben, azt a köznép éjszakai búcsujárásaikból bőségesen megtudta, mely alkalommal annyira ment a kis troglodythok mérészsége, hogy egész a közelhomoródalmási falu aljáig ellátogattak nagy csapatostul, mikor sötét éjszaka volt s a rájuk uszított kutyákat kövekkel hajigálták meg. Nyilván eljöttek barlangjaikból, mert egész éjjel lehetett visitó szavaikat hallani, s ha némely bátrabb férfiak kiindultak ellenök kezijakkal, hogy majd megnyilazzák őket, mire odajutottak, honnan a láрма jött, semmit sem találtak, az apró éji alakok úgy el tudtak rejtőzni egyszerre, s a mint azok hátat fordítának, ismét rákezdék a rettentő süvöltést, úgy hogy nem lehetett alunni miattok.

Ezen években a nagy pusztító Dszingiszkán három millió embert kaszált le a földről, s halála történvén, három fia megosztá egymás között a világot, s mindenikre esvén ötszázezer harczos, elhatározák, hogy három felé megindulnak, és meunnek odáig, a hol a világnak vége van és elpusztítanak mindent a mi előttük áll, kiirtva gyermekeket, aggot és férfit.

A barlanglakó gnómok megtudták e dolgokat a ~~barlangi madaraktól~~, melyek seregestül vándoroltak el azon tájakról, miken ember nem élt és a sziklai keselyűktől, melyek oléje siettek a pusztító hadnak, ki számukra aratott az emberekből.

A futó madarak után nem sokára jöttek a futó népek.

A havasokon keresztül csapatonként mene-

kültek kunok, oroszok, lengyelek, oláhok, több-nyire aggók és nők és árva gyermekek, mert a férfiak elhullottak már a csatamezőn, a Hargita viszhangjai egy rémkiáltást tanultak meg zengeni:
„Jön a tatár!”

A tatárok! Felördögök, félemberek, vastag, szegletes fejeik, lapos orruk, kiálló csontos pófáik, kegyetlen, villogó, apró fekete szemeik, széles szájuk, szétálló hegyes fogakkal; bajuszok, szakálluk, mint a hiúz sertéi; apró kifáradhatlan lovaik keresztül hágnak a legmeredekebb bérceken, átusztatnak a megáradt folyón, ha erdőt találnak maguk előtt, azt levágják s mennek odább; ha találva hadsereget, levágják, mennek odább; ha van előttük kerített város, betemetik árkait halottal, földdel egyenlővé teszik, mennek odább. Meg nem állítja őket semmi, sem a férfiak kardja, sem az asszonyok könnye. A hol boldog nemzetek éltek, oly simára tapodják az egész országot, a milyen volt a teremtés harmadik napján.

Hová fussunk? merre fussunk? Ellentállani ki volna erős? Kard nem fogja, nyíl nem járja ezt a pokolbeli népet. Meg nem birkózhatnak velők, a ki anyától született.

Egyet gondola Ugron Ábrahám Udvarhelyben a legvénebb férfi, első papja a székelyföldnek, azon módon ősszakállas, a hogy még a rhabonbánok voltak, kik csak két emberivadékkal elébb multak el. Mind karral, mind észszel nagy hatalmu volt a jó pap, sokakat megtéríté ékesszólásával az igaz hitre, megnyitván előttük

a mennyországot, sokat pedig küldö pokolra, levágván éles kardjával, kik a hit ellenségei voltak.

Most kifőzve jól a tervet, a mely szívében fogamzott, kimene az ordőre s vágván ottan szép egyenes mogyorófa vesszőket, azokat megfaragta négyszögletűekre s minden oldalát tele metélte egyenes, keresztül kasul vágott vonásokkal, mintha volnának azok a nyomtatók és cséplők rovásai.

Ezek az egyszerű vonalak voltak a régi magyarok betűi, mielőtt a latin betűket megismerték, még azon időkből a székely írástudók ilyen formán közlötték egymással izeneteiket, felvésvén azokat mogyorófa vesszőkre, és papirosnak, tintának még akkor hire sem volt.

E vesszőket pedig elküldözé szerte a falvakban levő papokhoz, a melyekből azok a következő dolgot érték meg:

Mindnyájan, kik csak élő emberek találkoznak a környékben, kerekedjenek fel minden marháikkal egyetemben s a mit birnak gabonában, azt hozzák el magukkal a nagy-máli barlangba, ott a hogy férnek, rejtsek el magukat az ellenség dühe elől, s várják el Isten hírével, míg a veszedelem keresztülfut fejük felett.

Ő maga pedig hat bátor ifju legényt maga mellé vevén, fáklyákkal neki indult a földalatti üregetszemügyre veendő, ha vajjon elfér-e benne annyi tenger nép?

A kik meghallák szándékát, fejet csóváltak rajta, a barlang szádában jártak néha kíváncsi

pásztorok s ismerék annak terjedelmét: nem fér el abban csak egy falu népe sem.

Ugron bizott az Istenben s e gondolatot tőle jöttek hívé.

A kis törpék a nagy barlang teremében vígan voltak. Kezeikkel összefogózva nagy karéjt csináltak, körül tánczolva egy, a középre tett emberkoponyát, melyet valahonnan a temetőből loptak ide.

Olykor megálltak a tánczban, feltartott orral szaglászva a barlang száján beható szellő után, mintha totszenék nekik a halálszag, melyet az magával hozott.

Rútak voltak egytől egyig; nagyon jól tévé a természet, hogy a sötétséget rendelé nekik lakhelyül, mert ha kijárnának a világba, terhes asszonyok képzelődése csodaszülöttekkel népesítené meg a földet. Karjaik hosszabbak mint az embereké, csaknem térden alul érnek, fejeiken haj helyett csak apró sűrű moha van, melyből a férfikor idején hosszú fekete serték nőnek ki egyenesen felfelé, a vénségben aztán megöszülnek s mint egy fehér erdő állnak fejeiken, szájaik vége felfelé van huzva s füleik hegyesek mint a mókusé. Beszédjük nincs, de kezeik sebes járásra gyorsabban beszél mint a nyelv.

Egy nagy fekete kövön ül az egyik vezér, a mindenikre vigyázó. Arcza sokkal szelidebb mint a többieké, van benne sok emberi vonás, csak szüntelen figyelő hegyes fülei mozgása teszi azt különössé, s a mi által kiválik társaitól,

az egy czinoberpiros hajcsomó, mely feje tetejéből kinőtt, hasonló a caraibok fejdíszéhez; vagy mintha piros spanyol szakállt viselne ott, hegyével felfelé. Szemei nem oly fájó rózsaszínűek, mint a többieké, de ha a sötétség felé néz velök, zöldes fényben világítanak, mint a vadállaté, kezében vékony pálczát tart, melyre koronás-kigyó bőre van húzva.

Egyszerre hármas süvöltés hallik a barlang távol oduiból s minden lyukon, minden hasadékon százankint ugrálnak, bukfenczeznek elő az apró, három láb magas alakok, a nők beraggatták testeiket gyapjuval és madártollal, arczaik sokkal halaványabbak s fejükön puha kondor szőr nőtt, melybe kagylók vannak dugva. A vének hófehér haja hárssal van összeszorítva. Végre jó maga a fővezér, széles keménycsontu alak, hosszú mereven álló fülekkel. Egész feje le a szemöldökig sűrűn be van nőve haragos vörös arasznysörtével, mely szerteszét áll rajta; kifordult ajkai, vérpiros szemei dühödt tekintet adnak arcának; hónaljától csipőjéig és a lábszárai végig kék pikkelyes kigyóbőrökkel vannak betekerve, tömpe orra kétfelé van hasítva; kezében egy emberi karcsontot emel, mely pálczául szolgál neki.

A mint odvából kiugrott, nekirohant a fekete kövön ülő vezérnek s bár az elveté pálczáját, mérgesen belé harapott s a karcsonttal nyakszirton ütö.

Az nyögve, szűkülve borult lábaihoz. A szörnyfejedelem ráhágott nyakára s onnan

lépett fel a fekete kőre, s miután leült, lábait nyaka közé szedte, úgy hogy a két térde közé téve könyökeit, tenyerébe támasztá fejét.

Az utóbb érkezők vad marakodás közt üldözék el a korábbiakat. Azok sikoltozva bujtak el lyukaikba s átengedék a később jötteknek a tért.

Tehát az alvilági lények között is van párt-szellem és meghasonlás.

Az utóbb jöttek tánca vad, szilaj szökésekből állt, a milyen szokott lenni a vadállatok boszorkánytánca, melyre szilaj jó kedv, vagy bősziúten keringő vér ingerli őket, hogy a falakra fel és le ugráljanak sikoltozva, agyarkodva. A törpe-király felállt a kövön s hajtotta őket maga körül, mintha egy roppant szérűn nyomtatna apró gnómokkal.

Fejük felett ezernyi ezer donevér csüggött le a falról, egy tömegbe kapaszkodva, mint egy óriási méhraj, vagy mint egy függő szőlőfürt.

Egyszerre fáklyavilág támad a bejárás előtt. A gnómok veszett, bős ordítása betölti a barlangot, azután elnémul minden; a belépő emberek nem vehetik észre, hová tűnt el a földlakó csoport, mert vezérük, a mint a belépőket észre vette, a karcsontot felhajtá a csoportban függő donevérek közé s azok szétbomolva, mint szakadó felhő omlának most alá a bejövők fáklyáira, ruháiba, hajzatukba kapaszkodva apró éles körmeikkel, fogaikkal.

A belépő férfiaknak gonosz tusát kell vinni eundok állatok ezreivel, melyek süvöltve rajo

gák őket körül, s utóbb is kénytelenek ez ádáz vijjongás elől visszavonulni.

De Ugron Ábrahám nem az az ember, a ki meg hagyja magát zavarni. A szikla-odukban vad sólymok tanyáznak; embereit felküldi értők, hogy hozzák el a fiatalokat fészkeikből, s ekként mintegy tizet összeszedve, ismét visszamennek a barlangba.

Itt eleresztenek egy sólymot; s a rajzó denevérsereg egyszerre ijedten tapad vissza a falhoz, s lassankint a nyílások közé elbuvik.

Most módjukban van körültekinthetni. A nagy templomszerű üreg körül fekete falakat mutat, itt-ott sötét keskeny nyílások látszanak, melyekben a fürkészők ragyogó drágaköveket s fénylő igaz gyöngysorokat vélnek látni, s csak ha oda lépnek, látják, hogy semmi sincs ott. A leskelődő gnóмок szemei és fogai voltak azok.

— Nem férünk el itten, mondának a jó emberek Ugron Ábrahámhoz, de a tisztos öreg csak arra figyelt, melyik hasadékban bujnak el a denevérek a repkedő sólyom elől.

A hova azok menekültek, ott nagy és tág üregnek kell lenni. Roppant vastag kődarab feküdt az utban, a férfiak vasrudakkal neki álltak, elmozdíták, elhengeríték, a kő kigördült a terem közepére, még utána is soká morgott az egész föld, mintha csupa üres volna alul.

A kutatók előtt sötét üreg tátongott. Ki merne abba elől belépni, ki tudja mi van ott belül? sirás, zokogás hangjai rémlenek át a hallatáson. Ne féljeteK, nincs ott semmi, csak a

himdenevérek nyivása hallszik, s csepegőkő peng a megnövesztett sziklán.

Öreg Ugron Ábrahám maga vevé kezébe a fáklyát s kardját kihúzván merészen belépett az ismeretlen üregbe, melyben addig emberlábnyom nem látszott meg s elkiáltá magát erős, bizó hangon :

— A kik vagytok e földalatti üregek lakói, bár jó avagy gonosz lelkek, az egy élő Istennek nevében felszólítlak titeket, hogy adjátok át nekünk e boltozatokat, hogy elfoglalván azokat, Istent dicsőíthessük tovább is, kinek neve legyen áldott a föld alatt, miként a föld felett.

Erős szavai zúgva hangzottak el a földalatti üregekben, nem hallatszék semmi válasz, csupán mintha patkányok vernék össze fogaikat félelem és düh miatt.

Ezzel egy nagy követ a másik kőre emelvén, monda Ugron Ábrahám :

— Ez lészen itt az oltár.

Tovább egy roppant kötömeg állt, melyre hátulról fel lelete hágni; ez fog lenni a kathedra.

Ez üregből nyílt ismét egy másik, onnan harmadik, negyedik, egész tizenöttségig mind nagy tágas, boltozatos üregek. Ugron mindegyik teremben hátra hagyott egy fáklyavivőt, hogy ekként ismét visszataláljanak az üregből; az utolsónál már egyedül maradt. Elfoglalá valamenynyit az üldözött nép nevében, meghatározván, hol fognak a nők, hol az ifjak hálni, hol fog tartatni az eleség? hol lesz a sütőkemencze! annak

magas kéménye volt egész fel a napvilágig; a hordók számára magas száraz helyek, a hol az ivóviz álljon, s ez meglevén, kirendelé az összegyűlt népet, hogy egyengessék el homokkal meghordván a barlang talapját; lassankint begyülekezett a nép a környékből mind a völgybe, a nőket és gyermekeket mind elrejték a barlangba s azzal annak szádát annyira elfalazák, hogy csak egy kis ajtónyílás maradt rajta, s imitt-amott czélszerű lőrések.

A férfiak helyet foglaltak a hegy alatt a viz tövében, hol egy kiálló szirthomlok nagy tágas padmalyt képez, melyet maig is Ugron üregének hínak, a vizen túl volt egy sziklával bekerített hely, oda hordták a harczi lovakat, azt maig is lovák csürének hívják.

Gabonát hordtak össze annyit, mennyi hetőkig elég lehetett a menekvő népnek, az idő alatt reménylék, hogy elvonul az ellenség dühe s majd ismét előjöhetnek.

Ez meglevén, berontának minden utat, mely a Nagy-Mál felé vezet, elzárták roppant kövekkel a völgyeket, ez erdők fáit félig bevagdálák, hogy majd ha elleneik utánok jőnek, egyszerre fejükre rontsák.

Nem sok kincse volt a székelynek, a mit a tatártól féltsen. Arany ezüst nem szokott ő nála nagy feleslegben lenni, de volt mégis olyan kincse, a miért méltó volt, hogy az öregek esze és az ifjak karja feszüljön; a szép hölgyek, a szép leányok.

Annyi szép hölgy között legszebb volt Ugron

Ábrahám leánya, Zolna, de annyi derék bajnok közül az ő veje is volt a legvitézebb: Csala vezér.

Az a magas kőszál ottan, mely mint meredek szálfá áll ki a szakadékos hegyoldalból, Csala tornyának hívatik most, úgy látszik, mintha egy másikra volna dülve s arra támaszkodnék.

Csak épen annyi idejük volt a székelőknek, hogy elrejtették magukat, midőn az estenkint köröskörül vereslő ég hirdeté, hogy itt az ellen, a felgyújtott falvak lángja vereslik ott szerte az égen.

Jó Kuli khán nagy csapattal, mikor az elejét megindítja, nincs az a hegy, a melyről belássa a végét.

Felkutat a vérszomju had minden bokrot, minden erdőt s a hány szálfá van egy erdőn, mindenik alá jut egy tatár; bár az ágaira jutna! óhajtja magában a székelő.

Még a föld alól is előkeresik az embert, s nem hagynak békében senkit még a mocsárok közepén sem, onnan is előhúzzák, s midőn valamely várost kipusztítottak, halkan, csendesen odább mennek s éjszaka véletlenül visszatérnek ismét, ha nem jött-e valaki elő az életben maradottak közül?

A hogy megesküvének a teheráni koponyapyramid előtt, mely kétszázezer fogoly hindu levágott fejéből rakatott, nem hagyni saját fajukon kívül élő lényt a földön, hiven teljesíték fogadásukat; nem kimélték meg a csecsemőt sem.

Mily nagy lőn tehát Kuli khán dühe, midőn megérkezvén Csikba, ottan nemcsak hogy em-

bert nem talált a kit meggyilkoljon, de még csak enni valót sem, melylyel seregét tarthassa. A bölcs székely népek mindent félre takarítottak előle szépen.

Rajta, hajtóvadászatra az egész ország ellen! Százezer ember indult neki az erdőknek, felhánnyva minden zeget zugot, a hová valaki elbújhatott vala, még az odvas fákat is megkopogatták, ha nem rejtőznok-e beennök? s el nem tudák gondolni, ég nyelte, föld nyelte-e el az egész csiki népet, hogy még nyomukra sem akadni?

Nem is találták volna őket meg soha, ha egy oláh gazdag jutalom fejében el nem árulta volna rejtőhelyüket: de meg is jutalmazá őt Kuli khán tatár fejedelmi módon, elég volt az neki holtig: tele tölteté olvasztott szurokkal a nyavalyást.

Másnap meghallák a nagymáli rejtőzők a tatár-csorda harci ordítását, mely a hegyeket ellepé.

A székelyek hagyták őket közelebb jönni.

Mikor aztán oda jutottak a hol az erdők beváltak vágva, megdönték a szélső fákat, azok ráhullottak szomszédjaikra, egy perc alatt irtóztató ropogás támadt, az erdő összeomlott, eltemetve Kuli khánnak ezer meg ezer emberét.

Kuli khán még embert sem látott, máris csatát vesztett. Több elhullott ötezernél a kutya-fejű hősökből, kiket a szálfák ott nyomtak. Haragjában azt a pokoli dolgot mívelte, hogy köröskörül tizenkét oldalról meggyújtatá az erdőket s tán meztelenre égette volna a bérczeket,

ha Isteg meg nem hiúsítja akaratját, oly esőt támasztva rögtön, mely eloltá a tüzeket s nedvessé tett minden lombot, hogy a tűz nem kapott bele a nagymál-hegyi erdőbe, csupán a körülfekvő bérczetek tarolta pusztá kopárra.

Tizenkét napig látták a barlangba menekült népek az irtóztató lángokat, mint egy áradó tengert mindig közelebb-közelebb jönni, az erdő minden vadai, rémülettel összefutottak seregestül, mint egy szigetbe a közbeszorult Hargitára s félve simultak az emberek lábaihoz: a menekvők rettegve várták a végítéletet, de Ugron Abrahám biztatóta őket, hogy egyfelől a Vargyas vize, másfelől az Erős bércei gátot vetnek a terjedő tűznek, s ez idő alatt a férfiakkal lenyilaztatá az odafutó vadakat s húsaikat felfüstölve elrakatta a mély földalatti szellős üregekbe.

Végre elcsillapult az égés, körül a szép zöld hegyek szép rózsaszínűeknek látszottak a hamvadó parázstól, azután tisztesszürkéknek, a hogy hamuvá lett a zsarátnak, végre sötétek, feketék lettek, midőn a legelső vihar felkavarta a nyugvó szürke hamvakat s kimeredtek a fekete törzsök. Mintha egy nagy gyászszemfödél lett volna végig húzva a tájon, melynek kellő közepében zöld szigetként emelkedett az óriási Hargita.

Nem sokára a kopárfekető tájon látni lehetett a tóduló tatár-csordák tömegeit. Minden oldalról meglepék a Hargitát s körülfogták a Nagymál bérczet.

A tatárok az Erős hegyről, a székelők a Nagymálról lövöldöztek át egymáshoz nyilak-

kal; a nyilvesszőkre mindenféle mondások voltak faragva, melyekben egymással kihívásaikat, fenekedéseiket és szitkaikat közölgették.

Megjelent a tulsó ormon s átlőtte nyilát Kuli khán.

Sok bolond betű volt ráfaragva.

„Gyertek által jó székelyek, és haljatok meg szépen egyszer, különben meghaltok kétszer.“

Ugron Ábrahám vissza lőtt. Nyilára ez volt faragva:

„Élünk sülttel, főttel, föld alatt, fa tetejében, mi az? *

Ismét a tatár lőtt. Ez volt a vesszőre írva:

„Megéheztek, megszomjaztok, majd kijöttök.“

A székely vesszője átrepült:

„Kenyerünk a földben, vizünk az égben, husunk az erdőben, várhattok itten.“

Ujra lőtt a tatár:

„Égett fa kizöldül, pusztá erdő felidül, mi még akkor is itt leszünk.“

S hogy fenyegetését hatályosabbá tegye, szemben a Nagy-Mállal, a honnan a székelyek épen ráláthattak, sok követ hordatott össze s egy nagy kápolnát építtetett ott, bele állítva az ősi bálványt, annak bizonyosságául, hogy ott állandó lakása leend a tatárnemzetnek, mert kőépület a tatároknál csupán a bálvány számára épül, a nők bőrsátrak alatt alusznak, a férfiak lovaik hátán.

* E talánymondattal valóban még a tatárfutástól maradt s hihetőleg azt jelenti, hogy a menekvők barlangokban és fákra felmászva éltek.

A székelyek meg voltak szállva. Körül negyvenezer tatár, vérszomju, irgalmatlan had, a Nagy-Málban négy-ötezer kenyérfogyasztó nép, kikből alig megy ezerre a fegyverfogó férfi.

„Hová leszünk? zúgott a nép, ha kenyérünk, húsunk elfogy. Egymást kell végre megennünk. Jobb lenne a gyermekeket a kősziklához paszkolni, a szűzeket, asszonyokat megöldödni, fák tövébe eltemetni, a véneknek leugrálni a szikláról, a férfiak rontanának azután az ellenségre s hullanának el viadal közt, kivont fegyverrel kezükben; ha úgy sem segít az Isten.

De megfedd a búsulókat Ugron.

— Bolond valóban, a ki Istennek tanácsot akar adni. Jó tanács az égből, csak bizni kell benne. Ha a székelyek elesége fogy, biz a tatáré sem nő a kősziklából. Itt kevés a kenyér hosszú időre, de kitart a makk, a szükségben az is eleség, víz van elég, és a víz tele pisztránggal, majd kövér gombák nőnek fel az erdőn Isten parancsolatjára, melyek hetekig eltartják étellel a népet; a behajtott marhák tejet, vaját, sajtot adnak s kövér legelőjük van a hegy tetején s a vízi szigetek közt; míg azok oda át mit esznek, mit isznak, ha Isten elzárja előlük a földet és eget? A föld korommal van fedve, ott évekig még csak fű sem terem, a tatár ugyan megél a nyers húsból és a lótejből is, de hogy vadat fogjon, tíz mérföldnyire kell neki menni, s lovát nincs hol legeltesse a leégett mezőn. Aztán majd eljön a székelyföldi gonosz szellem, a hideg mérges északi szél, a kegyetlen Némere, mely

a mint beszabadul a gyergyói havasok nyílásán, nyár derekán öles hóval borít el erdőt, mezőt, s ha el nem múlik három nap alatt, úgy betemet hóval egész városokat, hogy a lakosok a kéményen járnak házaikba s a torony ablakon a templomba. — Mibe kerül az Urnak elszabadítani lánczairól ezt a mérges szellemet; s akkor a tatár mind rakásra fagy, mert a közelben fája sincs a mivel fűtközzék.

Ekként megnyugtató a kétségbeesőket, s azok türelemmel megadák magukat sorsukba, kiki elvállalta a rábizott munkát. Csala vezér a férfiak élén elállta a védendő sziklatorkokat, az asszonyok a bárányok gyapját szőtték, fonták öltözetnek, egész halmaz sajtokat készítettek s azokat elrakták az üregekbe a többi étkek közé, egész kamarák telvén meg hússal, gabonával és sajttal.

Egyszer midőn Ugron Ábrahám vizsgálná az éléskamrát, ha az eltett eleség nem romlik-e? nagy borzalommal tapasztalá, hogy hátul, hová alig lehetne embernek beférni, egész üregek vannak ásva a gabonában s más élelemben; valaki meglopta azokat! De ki? Ember nem férhet be oda, minő más állat lakik itt?

Senkinek sem szólt egy szót is, nehogy elrémítse a népet, hanem rögtön asszony öreket állita a kamrába, kik vigyázzanak minden zörejre és be ne bocsássanak senkit; a férfiaknak az ellenség előtt volt dolguk.

Másnap mind a két asszony halva találtatott üregben, összezsugorodva feküdtek ott, mint

ha iszonyu kínok közt multak volna ki, és senki sem tudta, mi ölte meg őket? .

Harmadnap újra két asszony állt őrt és mind a kettő halállal vált meg a helyétől. És az eleség még jobban el volt fogyva.

Negyednapra újra áldozatul esett mind két őrálló nő.

Ötödnap aztán senki sem merte többé felvállalni e hivatalt.

Ekkor felajánlá magát Ugron Ábrahám egyetlon szép leánya Zolna, hogy ő majd vigyázni fog az élelmi tárban, s megtudva apjától a titkot, hogy oda rejtett tolvajok járnak, elkérte Csala éles kardját, s lámpáját és vizes korsóját magához véve, bement a veszélyes üregbe s ott elébb térden állva imádkozott, azután fogá a meztelen kardot kezébe s hátát a falnak vetve, egyenesen azon helyre nézett, hol az élelmi szerekben a hiány támadott és várta a tolvajokat, apja künn imádkozott az Istenhez, hogy leánya élve térjen vissza, de még sem hívá ki őt s a leány nem bocsátá őt magával.

* * *

A kis földalatti lények közt nagy zenebona volt ezalatt.

Azon folyt a tanakodás, hogy a két egymást pusztító nép közül melyiknek fogják inkább pártját, melyiket segítsenek pusztítani, melyik oltalmára egyesüljenek?

Az egész törpe faj két pártra volt szakadva,

az egyik vezére volt Mirák, a szelid képű főnök, azzal a karminpiros üstökkel, a másiké volt Alamák, a lánghaju zömök szörny.

Az elsőket azt akarták, hogy a székelőknek kell pártját fogni, a kik velök egy üregben laktak, az utóbbiak pedig abban erősködtek, hogy épen azért kell őket minden módon megrontani, minek tolazkodtak az ő pusztá országukba; — a vitából nagy marakodás lett, mely a Mirákpártiak teljes legyőzetésével végződött; Alamák alunni parancsolá őket és maga hozzákezdett a munkához.

Mert olyan csodás rendbe volt közöttük a természetnek, hogy az egész faj egyik része holduj-ságtól holdtőlétig aludt, mint a kő oly mereven, mi alatt a másik ébren volt, s a mint amazok ébredtek, akkor meg ezek mentek aludni hold-fogytáig. Alig volt néhány óra, melyben együtt voltak mindkét félről, ez idő volt fenhagyva a szeretet és gyűlölet munkáinak.

Amíg tehát Mirák aludt, Alamák és törpéi kiszaglászták az üreget, melybe a székelők élelmi szereit voltak rejtve s az apró szűk nyílásokon elkezdtek azt széthordani; mire Ugron észrevette, már látható volt a fogyás.

Ekkor jöttek az asszonyok őrt állani. A kis törpék látva a fáklyavilágnál virasztó emberalakokat, felülről a kőhasadékokból mérges nedveket hullattak azoknak ivó-korsajába, s a mint azok egyszer megszomjaztak, a halált ivák maguknak, s nem mondták el senkinek, kik járnak ott az üregben.

Annyi áldozat után, végre a szép Zolna volt oly erős szívvvel, hogy vigyázni leszállt az üregbe. — Épen ekkor tölt meg a hold, s Alamák és emberei lehuzódtak a mély hallgató üregbe, előbocsátva testvéreiket, kik Mirák vezetése alatt felkeresék az élelmi tár üregét.

A vigyázó leányka egy kutyát és egy kakast vitt magával a barlangba, hogy ha ő el találna is aludni, e két vigyázó állat lármája felébreszse, ha valami nesz történik. A kutya lefeküdt a földre, a kakas felült egy magas kőre, a leány fogta a kardot.

Egyszer elkezd a leány valami melegséget érezni lábain, mintha alulról jövő gőzök emelkednének mindig feljebb feljebb, testét valami kéjes csiklandó zsibongás kezdte elállni, mely később szíve verését lankasztá el s karjait erőtlenné. Majd az álmodat érzé szempilláira nehezülni. Szólni, kiáltani akart, de nyelve kötve volt, kezét akarta megmozdítani, de nem bírta többé, még látott, hallott, érzett és tudta, hogy el fog aludni és soha sem felébredni többet. A kutya mozdulatlan feküdt lábainál, ő is mellé rogyott ellankadtan.

A gonosz törpék ott a földalatt ama kénköves szeszt, minővel a torjai barlang tele van, földalatti nyílásokon idáig vezették, s rábocsátva az őrizőkre, azzal fojtották meg őket.

A kénköves szesz nehezebb mint az éltető

lég, azért a föld színén maradt, s később beisz-sza azt a föld, azért nem találták a reggel be-jövő férfiak semmi nyomát a halálnak.

A mint a leányka szédülten lerogyott, egy-szerre minden lyukból, minden kő alól fürgencz apró alakok ugráltak elől, a kárörvendő törpék, kik az őrizetlen maradt eleséget lopni jöttek, s innen onnan kukucskálva lesték régen, mikor fog a vigyázó összeroskadni.

A mint azonban mindenünnen előjöttek, a magasabban ülő kakas elkezd hangosan kukorikolni; mert ezt nem ölte meg a nehéz lég, ül-vén odafenn a magasban.

A törpék meghallva e harczias kiáltást s megpillantván a vitéz állatot, mely veres sisakos taréjával, hosszú veres hús-szakállával, s lovas-gias sarkantyúival és felálló kardforma tollaival a farkán, szárnyait összeverve, hadat izenni lát-szék az egész törpe-világnak, utczu nem vették tréfára a dolgot, hanem szaladtak szerte szélyel, ki merre látott, egyedül maradt a vezérük, a kis karmazsin-üstökű törpe azzal az emberforma arczczal. Ez megállott a kakas előtt bátran, és szembe is szállt volna azzal! készen levén azon esetben, ha félelmes ellensége által megtámad-tatik, hősileg megküzdeni vele. De a kakas be-érte azzal, hogy még kettőt kukorított s a törpék királya büszkén lépdelte végig a megnyert csatamezőt.

Hát a mint odaért, a hol az alélt leányka fe-küdt a földön, csak elállt a bámulattól, piros szemei ragyogtak, mint a fénylő rubint; soha

sem látott ő ily szépséget, ilyen arcot, ilyen keblot!

Nem ő érzett először a törpe faj közül édes fájdalmatokat sima képű fehér hölgy láttára. — Egyszer epret szedő székely asszony csecsemőjét kosárba téve fára akasztotta, s míg ő odajárt málnát, szamóczát gyűjteni, a kis törpék odajöttek, megnézték a gyermeket, ellopták, elvitték magukkal, felnövelték a barlangban, ott a napvilágtalan helyeken az is oly törpe maradt mint ők, a törpe király azután elvette feleségül, tőle született e nagyobbik fia, ez emberhez hasonló arczczal s e fajától olűő piros üstökkel homlokán. Az emberi alakot egyszer kicsalta a napfény az erdőre, ott vadászó székelyek elfogták, bevitték Homorod-Almásra, a pap gondviselése alá vette, embernek, kereszténynek nevelé, megtanítá világi ismeretekre; hanem a nőben azután is megmaradt ez a vágy az erdőkön, barlangokban bolyongás után, gyakran elszökött a Nagy-Málba s együtt mulatott a kis törpékkel, ráismert kis fiára, s megtanítá őt betűket fagragni, minőkkel a székelyek éltek. Később elhalt a nő, a törpe király maga nemzetéből házassodott újra s attól születék a másik torzonborz fiu, sokkal dühösebb, sokkal vadabb, mint az öregebbik, bár ezt okosabbá és idegesebbé tette az emberi vérvegyület.

A kis gnómkirály elbámulva és remegve állt a tündérszép hölgy előtt, a mennyivel szebb volt földi édes anyja a földalatti nőknél, annyival szebb volt ez még édes anyjánál is. S ez meg-

haljon? Letegyék őt is a rút, sötét földbe? Szép keblén járjanak keresztül azok az undok földalatti állatok, melyek a troglodythok éjszakaiját osztják, s miket csak a sirásó kapája vet fel olykor a napfényre? Ne haljon meg. És e szép deli székely fiak, ezek a jámbor munkás emberek, kik szántanak vetnek, abból élnek s nem hajtják az erdőket, mint a vad tatár, hogy a futó vadak véréért, husát egyék, ezek se haljanak meg. Legyen az ő ügyök nyertes.

Vevé Mirák a görbe kést, mely a szép leány kis piros saruja mellé volt dugva, és a rovásokról, mik a gabonagarmadákba voltak dugva, lefaragva a jegyeket, más botüket vágott azokra, minőkre anyja a földi leány tanítá meg, s azután e rovásokat odatevé a leány ölébe.

Társai azalatt hordták hiven a gabonát, elégséget szerteszélyel a lyukakon, s nem tudták, nem is törődtek vele, hogy vezérük mit faragcsál.

Egy újabb hangos kakasszó ismét szétriasztá őket. Ekkor Mirák odahajolt a hölgyre, száját annak ajkára tévé s egy hosszú lélekzetvétellel kiszívá a mérges levegőt, mely a leány keblét elülte. — A gnomnak nem ártott már az, ő szokva volt e légkörhöz.

Azzal ő is eltűnt a kőhasadékok között.

Zolna felnyitá szemeit; mint ki kisértetnyomásos álomból ébred föl; érzé, hogy a megakadt vér e perczben kezd szívében újra lüktetni, és nem tudá, hogy mit álmodott.

Széttekinte: a kutya ott feküdt holtan lábainál, és ő magasabban volt fektetve, mint hova

önkényt leült, az élelem ismét meglopva s a rovasok mind az ölébe rakra. Ki járt itt?

Közelebből nézé a rovasokat s ime azokra irás volt vésvé; az egyik vesszőn:

„Napvilági tündér! Körülötted idegen világ él, mely a föld alatt lakik. Mi vagyunk azok, a törpék. Ők gyűlölik a szép emberfajt, mert olyan szép, én szeretem, mert olyan szép. Te ne halj meg, légy soká szép.“

A másikon:

„Élelmeiteket elhordja a törpe faj messze innen a föld alá, menjetek a tizenkettedik üregbe: bal kéz felől áll egy nagy kő, hengerítsétek el onnan, onnan mély aknába juttok, ott van együtt az orzott kincs, foglaljátok ismét vissza.“

Harmadikon:

„Hogy ha vigyázni akartok jövő éjjel, más ne jöjjön, mert az meghal, jöjj te magad, és soha sem fogsz elveszni, de ne ülj oda, hol az eb lefekszik, ülj oda, hová a kakas veszi magát: az eb oktan, a kakas bölcs állat.“

Zolna bámulva olvasá a rovasokat, s vivé rögtön Ugron Ábrahámhoz. Az öreg megérté a dolgot; s maga mellé véve Csala vezért, megemelik a követ a tizenkettedik üregben, s ime ott látszék a mély, soha nem bolygatott üreg, melynek sötét torkolatából mintha szikrázó kövek villognának fel a fáklyafénynél.

A leány hozá a fáklyát, az ifju hozá a kardot, az öreg keresztet tartott. A fáklyát a sötét ellen, a kardot az élők ellen, a keresztet a rém ellen.

Ki szálljon le? volt a kérdés.

Az öreg erős hitű volt, harczolt sokszor rémmel, boszorkánynyal, de ki tudja oda alant nem lakik-e erős fenevad, melynek izmos karral kell hányni ellent? Csala vezér vitéz dalia volt, harczban megfelelt tiz embernek s kopjával leverte a havasi medvét, de alant ki tudja, mely világ lakói élnek? fog-e rajtok az éles kard, járja-e őket a hegyes kopja?

Csak a leánynak kellett lemenni. Neki szivében is egyenlő erő volt mint karjában, s ha valakinek kedve tartaná a sirokból előjönni, hogy őt megrémitse, bizonyára még egyszer visszaküldené azt oda, hogy nem kívánna többet felátadni.

Istennek ajánlá magát, dorekát körülövedzé a hevederrel, s kezébe véve kardot és fáklyát, lebocsátkozék az üregbe. Ugron Ábrahám imádkozva térdepelt ott. Csala vezér lassan ereszté a kötelet.

Fél óráig járt oda alant az üregben a leány, akkor megrántá újra a kötelet, s a két férfi felvonta ismét.

Csodákat látott ott alant.

Ama mélységek ott alant szakaszonként szinbuzával, dióval, sóval vannak megtöltve, s a milyen garmadák vannak rakva gabonából, épen akkora halmokban áll egymásra hordva arany, ezüst, a Darius kincsei azok, miket ezer meg ezer év előtt a futó király ide eldugott, s miket azóta minden nemzedék hiába keres, s miknek iszonytató nagysága példabeszéddé vált a nép

között, hogy midőn sokat akarnak mondani, azt mondják: nem volna neki elég a Dárius kincse.

E kincs ide van összehordva a kis troglodythok birtokában, majd ha elromlanak az emberek, s ők jöhetnek a föld felszínére, kelleni fog az ő nekik. Oh sok van a föld alatt, a mi támadatra vár; vagy ha egy szálas ordót kívágnak, holott nem nőtt azelőtt egyéb mint sugár tölgy: honnan támad egyszerre elő annak a helyén a sok apró virág, tövis, bozót? ott leskelődtek azok is régóta a föld alatt, s várták, hogy a hatalmasabb növényzet kipusztuljon s ők dughasák ki a napfényre fejeiket. Majd ha az emberek lassankint elpusztítottak a földről minden erdőt, a vészek elpusztítottak lassankint minden embert, akkor lesz mulatságos világ; törpe erdők törpe lakosokkal.

Zolna telemeríté kötenyét szinaranynyal és kövér buzával, melyet ott alant szedett fel, hogy kísérőinek megmutassa.

Ugron Ábrahám megörvende mind a kettőnek. Senkinek sem szólt felőle semmit, csak egy nagy vas ajtót veretott régi pléhekből össze, azt a nyílásra veré Csala vezér segítségével és az egész dologról hármukon kívül senki sem tudott meg semmit; csak annyiról értesült a nép, hogy az üldözöttek számára még a föld alatt is torem buza, még pedig kifogyhatlan.

Ugyanazon üregen át leszállva, a hegyen keresztül zuhogó patakhoz leheté jutni, innen mindig friss vizet leheté támasztani a szomjazók

számára az eddigi büzhödt esőviz helyett, a mit nagy sajtárokba szedtek.

Az emberséges Kuli khán ezalatt csak várta, leste, mikor fognak a székelyek éhségtől elveszni, és a közben saját tatárjai pusztultak nagy mennyiségben. Lovaik lelegelték már a mi körül mező maradt, s messze földről hozott szénaa lig volt elég a vezér utolsó paripájának, mely egy egész ménesből megmaradt, erdei vadakért a távol gyergyói hegyeket kellett befuttatni. A jámbor Kuli khán nem bánta azt, ha fele elhullt is embereinek, a megmaradt fele is tizszer folyulmulá a megszállott székelyek számát, s ha ez a megmaradt fele gombával élt is, az ő számára elég pisztrángot halásztak a Vargyas vizéből. Ez volt legkedvesebb éledele. Ugy megízlelte azt, hogy már csak azért is itt kívánt lakni a székely földön.

Ezenközben soketámadásuk vala a székelyeknek a vad tatárokkal, hol ezek jöttek elő nagy sivalkodással s hajigáltak az Erős bérceztől nagy köveket, és lövöldöztek át nyitakat a Nagy-Mál tisztásain megjelenő férfiakra, hol meg amazok lopóztak ki a barlangból s éjszakának idején rajta ütöttek egy-egy folt tatár-ra, s mire azok észrevették magukat, felesen levágtak belőlük, s míg a többiek ellenük zúdultak, már ők ismét túl voltak a Vargyason, benn a „lovak csürében“, s csak úgy mutogatták üldözőiknek pajtásaik fejait, melyeket elhoztak magukkal.

Csala vezér egy ily alkalommal egymaga tizenkét tatárt vert le szeges buzogánnyal, s a

mint népét a viznek szoríták, csak egy sekélyes hely volt azon, melyen keresztül lehetett menekülni, egy maga védte emberül egész hátráló csapatait, végre úgy állt bivalybőr páncéljában a sok nyíl, mint valamely töviskes állaton a hegyes tüskék, utoljára maga a murza jött el-lene, ki a tatároknál alvezéri hivatalt viselt, s szidta messziről Csala vezért ebnek és kutya-nak; megharagvék erre a vezér s úgy hajítá meg kopjával a murzát, hogy a mint az védelmül tartá maga elé a tizenkét bivalybőrből készült paizst, úgy ment a meglóditott gerely keresztül paizon és murzán s úgy jött ki a hátán hegyével, hogy ha még a háta mögött is lett volna egy másik paizs meg egy másik murza, még azon is keresztülment volna.

Az üldöző tatárok megijedtek e tréfától s hátramaradának szépen. Csala vezér pedig megtért embereivel békében a tágas Ugron-üregbe, hol őt az asszonyok fogadták nagy diadal-énekléssel s megkoszorúzák cserfalommbal.

Im e napnak örömére azt végzé az öreg Ugron, hogy legyen vigság az egész Nagy-Málon, s hogy a vigság ne legyen hiába, menyegzőt ült a vezér a szép Zolnával, bátor szittya amazonnal. Fenn a napfényen, a pázsiton teritének asztalokat, a körüllevő a tatárok szeme láttára, kik éhen szomjan néztek le rájuk a körülfekvő hegyekről és nem tudtak közeledni seholy; csak úgy folytott szájukból az éhség nedve a sok sült és főtt láttára, mikkel gazdagon meg volt rakva minden asztal. Arany pohárból, ezüst tálból et-

tek, ittak. Ki tudja honnan került mind az? Héj, hogy fájt a tatár foga inkább az ételre, itálra, mint az aranyra, ezüstre.

A székek pedig vigan voltak. Ittak Ugronért, a vőlegényért, a menyasszonyért, az ellenség füle hallatára, utoljára ittak magáért Kuli khánért. A kaczaj áthallatszott hozzá, a mint sátorában ült és ivott savanyú lótejet.

De ott alant a kőrepedések között hallatszott valami nyögés, fohászkodás az egész lakoma alatt. Valamikor oda hajlott Csala vezér szép menyasszonyához, hogy arczára csókot ejtsen, mintha mindig felsikoltana valami lábaik alatt.

Mirák volt az, a szegény szerelmes gnom, ki ott lenn a borzlyukakban hallgatózott, leskelődött s feljajdult, ha látta, mint érinti férfi ajka a szép hajadon orcáját. Meg kell e férfinak halni.

Másnap Csala vezér beteg volt, nem nyulhatott sem ételhez, sem italhoz, mindentől úgy undorodott, nem volt neki édes még a menyasszony csókja sem. Csak a temetőben szeretett volna már lenni.

A féltékeny Mirák mérges varangyot lopott éjszakai italába, s a derék lovag úgy elszáradt attól, hogy a kardot nem bírta többé emelni.

Ki vezesse most a népet a csatákon? ki ismeri úgy az ellenség fortélyait, az erdők menedékeit, mint ő? Kiben bizhatik a sereg, ő meg nem üli a lovat többé.

— Menj te magad, Ugron Ábrahám! monda a roskatag bajnok. Ülj te magad kengyelembe, vedd magad lovam hátára, kösd föl éles pallosod.

mat, kardom kivág minden bajból, lovam kihoz minden vészből. Én nem megyek több csatába. De felhágok ama magas kőszálra amott az Erős oldalában, honnan lelátni a völgybe, s onnan ha észreveendem, hogy az ellenség nagy erővel jön reátok, tüzet gyujtok, meglátjátok.

A vitézek elindultak; jó Ugron Ábrahám vezette Csala lován, Csala kardjával kezében; fenn a beteg hős a szirten kalapjával mutogatva, merre menjenek, merre ne menjenek, intő kiáltása messze hangzott el a völgybe.

Míg ő fenn a kőszálon állt, alant a kártékony törpék megásták, kifurták a sziklaalját, s a mint a hős kiáltozott alá, egyszerre meglódult a sziklatorony s neki dülve a bérczfalnak, a lovagot lehajítá messze, száz ölnyi rémes magasból, le az éles kövek közé; a székely nők és leányok ott lelték meg tetemeit a vizparton elterülve, arcát a habok locsolták.

Sirtak mindannyian, logjobban sírt a menyasszony, a zokogás hangja közé vegyült Mirák kaczagása a föld alatt. Most már nem fogja a lovag csókolni a leányt.

Az Ugronnal eltávozott bajnokok meg csak haladtak, ők nem tudták Csala esetét; megütözköztek a tatárokkal, a harczban egyre várták, mikor gyúl ki az intő tűz a kőszálon? Ezalatt körülfogta őket az ellen, s a jó székely fiak elhullottak a Nagy-Mál alatt, számra többen százötvennél. Harczolt soká Ugron Ábrahám, elhozá Csala pallosát, de nem hozá el Csala öklét, és elesett ő is elvégre, a paripa hazá száguldott,

de nem hozta el a rajta ülőt. Csak sokára, óra mulva jöttek egyenkint haza a székely daliák, fej nélkül valamennyien, a mint a vízbe hányt tetemeiket lassan hazaszállítá a barlangon átfolyó hullám, rájuk váró kedveseikhez.

Ott kifogták őket mind a fennmaradt asszonyok, eltemették, megsiratták, és szörnyü átkot esküdtek annak lelkére testére, ki őket ily gyászba dönté.

Mennyi árva, mennyi özvegy! De senkinek nem volt annyi gyásza mint Zolnának, ki özvegy lett és árva egy napon; s nemcsak apát és férjét veszté, hanem két vezérét a népnek!

Most csak a boszún, csak az ártani-tudáson járt elméje. Az ellenséggel többé verekedni nem lehetett, mert a mi kevesen megmaradtak jó harczosok, azoknak sem volt vezére. És ő mégis boszút akart állni föld alatt és föld felett lakó ellenségén.

Nagy kemenczékben, vermekben meszet égett, oltatott, azután nagy köveket hordatott oda, hol a Vargyas vize ismét kiszakad a barlangból, mely alatt keresztülfolyik; ott bera-katta a nyilást; bevakoltak, betömtek minden hasadékokat földdel és oltatlan mészszo, levertfaczó-löpökkel elzárták a kifolyást, a gátot megerősíték vesszőköteggel, mohával, úgy hogy a hegy alatt keresztülfolyó víz nem jöhetett ki sehol.

A künn tanyázó tatárok csak bámultak egy ideig, mikor látták, hogy a patak vize elmarad, majd szomorkodni kezdenek rajta, mikor rájuk jött a szomjuság s az eddig duzzadó hullám

helyett most csak alig szivárgott egy kis csatornavíz a száradó mederben, annyi nyelvnek is kevés volt az, nem hogy annyi toroknak jutott volna, végre egészen kiszáradt a patak medre, s Kuli khánnak nem volt honnan pisztrángokat fogni többé.

A szomjazó tatároknak nem volt mit tehetni egyéb, mint felkerülni a Homoród vizéhez s onnan hozni maguknak italt; pedig az ugyan mesze van. Megitták a mocsárvizet, az égett fák odvaiban meggyült esőt, a lónyomok után maradt locsot, megették az égett tájon felsarjadzó áfonyát, medveszőlőt, zsidócseresnyét, papsajtot, *Al.* ördögkenyeret, kigyóhagymát, macskakáposztát s más egyéb nem embernek való eledeleket, s úgy hullottak tőle rakásra, mint az őszi légy. A velük jött keselyűknek, hollóknak legalább nem kellett messze menni.

Az elzárt Vargyas vize pedig ezalatt, nem törhetve ki rendes folyásán, meggyült a Nagy-Mál bércz alatt s a mint sehol sem talált rést a hol kiszabadulhasson, megtölté az odvas bércz minden rejtett üregeit, a hol a föld alatti gnomok aludtak, kiönté őket biztos lyukaikból s éjjelenként nagy zsongásbongás volt hallható a barlang alatt. Zolna gondolá magában: Fürödtök most czudarrémek. Haljatok meg, füljatok meg apámért, férjemért, annyi elhullt jó székely vitézért.

A troglodythfaj rémülve látta, mint nő óráról órára a víz földalatti rejtekében, kiűzi őket legbiztosabb rejtekeikből, beleszivárog oduikba s űzi, szorítja őket mindig feljebb, feljebb. Két-

ségbeesve hurczolkodtak mindig a magasb odúkba. A viz oda is utánuk ment, összehordott élelmüket kifoszták már a székelyek, a mi titkosabb helyekre volt dugva, azt megrontotta a viz; azon kellett gondolkozniok, hogy a barlangot elhagyják; felkeresték a titkos átjárásokat, mik a föld alatt elvezetnek, a hol azok megszakadtak, körmeikkel ásták odább, egész nap ástak, kapartak s egy éjjel, midőn egy közülök televény földet érve, fejét felüté a földszinére, ime a hegyen tul fekvő tatár-tábor közpén lelék magukat. Avas sajtok, szárított hus és hal heverték ott bőrökkel leterítve nagy halmazban; a törpék neki estek nagy éhesen, s a sötét éjjel, míg valamennyi órszem aludt, mind elhordták a föld alá, szép csendesen nesztelenül, mire a tatárok keresték reggel a messze földről összehordott eleséget, azt sehöl sem, de a mezőben mindenütt borzhányás forma lyukakat leltek szerteszéllyel s apró gyermekklábnymokat.

A míg a rablott eleségben tartott, addig csendesen meg voltak a törpék ott a föld alatt, hanem a mint elfogyott az, éjjel ismét előjöttek. Az éhség vakmerőkké tette őket; odalopóztak az alvó tatárokhoz, kikeresték tarisznyáikat, a mit találtak benne elvitték, ha nem találtak semmit, megették magát a bőrtarisznyát, lerágták talpáról a sarut, elköltötték hámját, kantársziját, kikezdték ködmenét, bundáját, felfalták süvegét s a tatár mind aludt mélyen, nem vett észre semmit, csak mikor fölébredt, akkor csóválkozott el a maga állapotán.

Lassankint aláfurták az egész mezőt a gnomok, s olyan vakmerőkké lettek, hogy a mint egy éjjel Kuli khán fölébredt, ime az ágya előtt levő szarvasbőr mellett négy undok alakot lát ülni, a mint a bőrt a négy szegletén fogva szépen eszegetik és rángatják egymás szájából, az ötödik épen akkor itta ki a mécsből az olajt.

Kuli khán ijedten ugrott fel medvebőréről, mire a kis gnomok egyszerre eltűntek jobbra balra. A khán lármájára fáklyákkal előszaladó örök azután öt borzlyukat fedeztek fel magában a vezér sátorában.

E naptól kezdve minden éjjel lándzsás örök vigyáztak körül a táborban, hangos kiáltással riogatva a csendben, hogy semmi rém elő ne merjen jönni.

Harmadnapra a vad éhség kiűzte lyukaikból, menedékeikből a troglodythokat s az őrt állók nagy rémülve futottak Kuli khánhoz, hogy a földből egy százezernyi fekete rémcsoport támadt elő, mely a táborban keresztül huzódik, s az elszörnyedő tatárnép babonás rémülettel nézte, mint vonul végig a mezőn, a fekete kopár vidéken egy ismeretlen alaku rémtábor, szemei úgy világítanak az éjben. Senki sem merte őket bántani. Ez gonosz jel, hívék mindannyian. A rémek futása eltartott egész hajnalig. Elmentek termékenyebb táj felé.

Szomjan, éhen ott maradtak a tatárok. Kuli khán serege szörnyen elpusztult már a megszállásban, a sereg zúgott és sürgeté, hogy vigye őket az éhhalál országából.

Most egy próbát akart még tenni a khán: levitte embereit a völgybe, mely a Nagy-Mált körülveszi, hogy így majd megostromolja a barlangban rekedt népet, ott van étel és ital elég. Zolna meghallá a hegy tulsó oldalán zajgókat, mint készítenek lábtókat, a miken a barlang szádához felkapaszkodjanak s a mint ellepék a völgyet, fenyőgyantával és szurokkal bekenette a faczölöpökből vert gátot, mely a Vargyas kifolyását elzárta, s akkor azt meggyújtatá.

A gát egyre égett szépen, a gyantás tűz fellobogott, egyszerre elaludt az egész láng, a leégett czölöpöket ketté töré a meggyült víziszonyu nyomása s mennydörgő rohanással zudult alá a sokáig fogva tartott ár a völgybe. Futott, a ki még futhatott, de a kit ott lepett a vízroham a mély völgyben, soha sem lovagolt még olyan sebesen az a tatár, mint a hogy e tájékozó hullámparipa elvitte magával, Kuli khán is csak alig menekült fel a dombra. Emberei színét javát a mennydörgő felbőszült víz elhordta, elszórta szélylyel, megrakta medrét csontjaikkal, koponyáikkal, összemorzsolta őket a köveken. E napon több elveszett közülök, mint valamennyi harcban addig.

Másnap reggel parancsot adott Zolna a nőknek, hogy készítsenek a megmaradt lisztből mind egy rettentő nagy pogácsát; akkorát, hogy tizenkét férfinak legyen rajta mit omelni. A belsejét tömjék meg hamuval, hogy csak kívül legyen tészta. Azután egy nagy tágas üreget, mely a barlang száda

mellett volt, befűttetett tövissel és iszalag kóróval.

A túlnan szájtató tatárok kérdezek, hogy mit mivelnek?

— Pogácsát sütünk! kiálta át Zolna hangosan, a tegnapi éj emlékére. Arra eljött tizenkét férfi a nagy nehéz pogácsával, s azt fahengerekre téve, úgy gördíték be a paráholt kemenzébe, betámasztván azt nagy tapasztott kemenzetévővel.

A tatárok elszörnyedtek. Mekkora pogácsa, ők az ostromlottak óriáspogácsát sütnék s az ostromlók halnak éhen.

Rögtön rajta ment az egész sereg Kuli khánra s nagy lármával követelék, hogy őket vigye e megszállás alól, mert azok odabenn rettenetes nagy pogácsát sütöttek, eltart nekik jövő nyárig, addig meg őket mind elveszti az éhenhalás.

Kuli khán azt felelte hogy „nem.“

Erre egy tatár úgy lőtte szíven keresztül, hogy csak egyet fordult, s a mig egyet fordult, ezer nyilat lőttek bele, s midőn leesett a földre, minden tatár oda ment hozzá s ekként úgy tele lövöldözték nyillal, hogy utoljára nem maradt rajta hely, a hová még egy hegyével oda férjen.

Akkor nekimentek a kápolnának, ledöntötték és eltakarodtak a vidékről, el az egész székelyföldről, lementek Nagy-Szeben felé, megismertetni a szász atyfiakkal a vendégszeretotet.

A megszállt székelyek pedig előjöttek rejtőkükből s hálákat adtak Istennek, hogy őket annyi csodával megszabadítá, s senkinek sem

volt szabad halottjait siratni, midőn megszabadult székely ország.

Haza mentek falvaikba, s újra boldog, újra népes lett a vidék; égett erdő kinőtt újra, vesztett család megnőtt újra; özvegynek, árvának rendelt gondviselőt az Isten. — Áldja meg ezután is a kik ottan laknak!

* * *

A kiöntött törpék aztán nagy lopózva ismét visszaszállinkoztak a barlangba, hogy az emberi zaj elköltözött onnan; ott törvényt tartának egymás közt, hogy kik voltak az árulók, a kik felfedezték a föld felett lakóknak a rejtett kincsek helyét, s megtudva, hogy az Mirák volt, őt társaival együtt legott felkonczolák.

* * *

Eddig szól a rege.

Elmult már az régen-régen; hogy az a fa kiszáradt, melynek vesszejeire e történetet felvágták, s Zsigmond király idejében megégették a vesszőket, hogy ne legyen nyoma a pogány hunnus írásnak.

De azért megmaradt egynek másnak a regéje.

Maig is Csala tornyának nevezik azt a szálbérczet, melyről a vezér lehullott; oldalvást mellette mutogatják az Ugron üregét és lovak csürrét, emlékeznek a székely nőre, ki roppant porácsával ijesztette el a megszálló tatárokat.

Kincskeresők maig is kutatják azt a nagy vasajtót, melyet Ugron Ábrahám készíttetett a Dárius kincsei fölé, s melyet leánya ismét elrejte, hogy a sok kincs meg ne rontsa, meg ne vesztesse a székely nép jó erkölcsét. Egyszer rá is akadt már a vasajtóra egy fürkésző, de nem bírta leverni nagy lakatjait, s míg haza ment segítségért, s mire visszajött újra, úgy eltűnt az előle ismét, hogy soha sem birt ráakadni.

Ott áll még a kápolna a barlanggal szemben, a mit a tatárok építettek, itt akarva települni, ott látszik a barlang száda, most is félig elfalazva, lőrésekkel, ott a szónokszerk, a hombár, a székely nők fekhelyei, miket emléekben tart a nép.

A székely sok mesét tud e barlangról mondani, s valahányban mind előjönnek a kis apró földi emberek, kik ott élnek, leskelődnek, bujkálnak a föld alatt, lábuk nyoma meglátszik ott a porondban s egy nagy halom most is apró csontokat mutat ott a negyedik üregben. Tán ezek ott Mirák és társainak csontjai? Néha úgy zörögnek, úgy vihognak ottan alant, s a barlangon átfolyó víz mikor kijön, olyansárga; mitől sárga?

Várják-e még, várják-e most, hogy az emberi faj kivész, hogy egymást elpusztítja szépen, s akkor rájuk marad a szép napsütötte világ???

A KALMÁR ÉS CSALÁDJA.

Élt egyszer itt amott egy szegény becsületes kalmár, a kit nem tudni, hogy hittak?

Azért élt pedig „itt amott“, mert az a különös szokása volt, hogy minden esztendőben más-más világországban érte valami nagy szerencsétlenség, melyet azután egy nagy crida követett, s épen azért nem lehetett tudni, hogy voltaképen melyik az igazi neve? mert minden bukás után újra kikeresztelkedett, s az új országban új mester-séghez fogott, míg azt is valami új, válogatott, és soha nem hallott sors csapása be nem fejezte.

Törökországban levantei árukkal kereskedett szegény, az egész kereskedő világ hitelezett neki, s ime egyszer kiűt a mameluklázadás, a keresztényeket elkezdik öldösni, futott, a ki futhatott, ez a szegény kalmár egy csibukkal a kezében, s két gyerekkel a hátán jutott el Belgrádra.

Itten — szegény — több atyafiak társaságában elkezdött marhakereskedést, s mikor felhaj-

totta a közös tulkokat Macedoniába, rajta estek az albaniai zsiványok, mindenét elvették, egy szamara sem maradt, kivéve azokat, a kik pénzt kölcsönöztek neki.

Innen is elpusztulva, betévelyedett a bánátba, ott belefogott a buzakereskedésbe, eleinte sok pénze volt, hanem persze hogy utoljára minden hajója vagy elsüllyedt, vagy oda fagyott, vagy megették az egerek.

Sehol sem volt maradása, mindenbe bele vesztett — szegény, mindenütt huzták, vonták, megcsalták, meglopták, kirabolták, tűz, víz, jégeső, marhavész és földindulás ártott neki; el-elment rakott szekerekkel a vásárra, s visszajött szekér nélkül, tarisznijában egy fél vereshagymával, melynek másik felével három napig élt az uton; a gonosz emberek Pesten a nagy tolongásban kivágták a bugyillárist a kapútja zsebéből, még a kaputot is úgy kellett aztán viselnie, ablakkal az oldalán; otthon kiásták a háza oldalát, netto elvittek mindent, a mi csak megmozditható volt, a pénztárnoka rendesen mindenütt megszökött a cassával, s hiában currentáltatta, soha sem akadott kézre; egy szóval, a mi csak fatum, az ő rajta mind megtörtént.

Szegény ember! Ily kifordított szerencse után képzelhetni kétségbeesését. Térdre esve könyörgött sűrű könyhullatások közt hitelezőneik, kereskedőtársainak, hogy üssék őt agyon, vagy akasszák fel, neki úgy is jobb meghalni, mint azt látni, mint hálnak meg éhon felesége, gyermekei? Bele is ugrott a Dunába, vagy pisztolyt

fogott a szájába, sőt egyszer meg is bolondult, s kifutott a nádasba; a jámbor hitelezők azután megszánva a szerencsétlent, nemcsak hogy agyon nem verték, sőt adtak neki enni, inni, kihálászták a Dunából, elvették kezéből a pisztolyt erővel, felkeresték a nádasban s esztendeig gyógyittaták valami tébolydában közkölségen, felesége ezalatt félrevonula egy kis erdélyi városba, ott egy szegény kisczernásboltott nyitott, melyben aztán a felgyógyult Kalmár maga is megállapodék, nagy szegényül ott töltve élte napjait; a boltajtóban ülven, fején egy kopott veres sipka, lábán egy halzsiros bagaria, mely soha sem volt újabb, kaput helyett egy prémes bőr vala reá övezve, melyet oly formán vett magára, hogy két lyukat vágott rajta, melyen a két karját kidugta, s szíjjal keresztülköté derékban. Ily alakban ismerték őt legutóbbi időben Gergucz név alatt. Az előtt Dimitrinek nevezte magát.

Ha valaki megszólítá, elébb egyet sohajtott, úgy felelt rá: ne kérdezte legyen senki, hogy mint szolgál egészsége? mert arra rögtön sirva fakadt, elmondá, hogy mikor mit vesztett? mennyi szerencsétlenség érte? hogy nincs annyi pénze, a mennyivel a lábtyúját kireperáltassa, hogy ha gyermekeit nem tekintené, rég felakasztotta volna magát s több efféle érzékenydolgokat.

A boltban maga árult, Boldizsár diákkal egyben, s ha jött vásáros, egy garasára szatyíngon három óráig elalkudott vele, megmagyarázva, hogy mennyibe kerül az, míg Egyiptomban meg-

termesztik, Smyrnában megszövik, Ázsiából ide szállítják, adó, vám, harminczad mennyi fordul érte! hát a gőzhajó taxa, a kövezetvám, az accisák, a procento, az agio, a tantiémek, a cseléd-bér, a boltárenda! — Neki magának semmi sem marad, csak az Isten irgalmából teng leng.

Egyszer azonban egy marhakupecz, kinek szintén roppant pénzekkel maradt adósa, azt a fáradságot vette magának, hogy nyomról nyomra utána járva felkereste Gergucz gazdát legutóbbi telepén.

Ott ült akkor is a boltajtóban, a csibuk, a szájában volt, hanem dohány nem volt benne.

A kupecz messziről megismerte s rákiáltott:

— Jó napot Dimitri szomszéd!

A kalmár nagy szemet csinált s rendületlen ábrázattal felele a kupecznek:

— Kit keresod te derik becsületes ember?

— Téged hinak Dimitrinak ugy-e?

— Engem hinak Gerguczot.

— Hát te nem az öcséd vagy, Dimitri?

— Én a bátyám vagyok, Gergucz.

— Ejnye milliom a lelke, már pedig azt gondoltam, hogy megkaptam azt a gézenguzt.

— Jaj, bizony talán tigodet is megcsalta az a semmire való?

— No meg engem, hogy akasztanák fel a neve napján.

— Kivánum neki tiszta szivbul! Engem is kirabult a gyilkos, a tulvaj, elvitte minden pinzomet, aranyet ezustot, bankuczédului. Hogy

nyoljenek el neki a krukodélusok, ott a hol a vagy-
gyon, idegen országon.

— Hát idegen országba szökött a semmire-
kellő?

— Oda az istentelen haramia. Innen elfutott
Girgácijába, ottan is felszedte a sok pinzt, fu-
tott odább Bulgárijába, Paplagonijába, Tót-
országijába; mind hijába! Mindenütt meg-
csalta a sok derik, becsületes szamar bolond
embereket. Azok már most keresik nagy bolond
módra, hogy sütnék meg, a hol megkaphatják,
mert ha koldus nem lennék mind a két lábamra,
magam mennék neki s elhoznám a bőrit, ha
nincsen egyebe.

— No azt már nem bántom, hiszen ha igazán
szerencsétlenség érte, arról senki sem tehet. Ha
csak a bőre maradt, azt viselje egészséggel.

— De ne viselje. Ha bajája van, ő az okája.
Ha spekulátul, mért nem kalkulátul? Ne mássz
a fára, nem fulsz belája; ne menj a vízbe, le nem
esol. Ezt régen megmondta a bölcs Kajabuc pro-
féta, a miker még senki sem élt a földre.

A kupecz átlátta, hogy becsületes emberrel
van dolga, s addig engesztelé, Gergucz gazdát a
megszökött Dimitri ellen való átkozódásokban
kifogyhatlan férfit, míg az hajlandó lőn maga
magának megbocsátani, könyes szemekkel zo-
kogván: hiszen hogy engem koldussá tett, azt
csak megbocsátom neki, mert én neki is testvére
voltam, meg az atyjának is, de hogy több ily
becsületes embert is koldussá tett, mint kegyel-
med, azt siralmas meggondolnom.

— Mit, kiálta fel büszkén a kupecz. Engem ugyan nem tett koldussá. Maradt még nekem azért elég. Ne gondoljon kend engem oly szegénynek. Mit árul kend?

— Czérnát meg tűt.

— Adjon belőle száz forint árát. Nem vagyok én koldus.

— Engedje meg, had csukuljalak meg a szájadat, a képet mellett; rebegé elérzékenyülten a gyöngédszívü boltos. Mit adjak neked. Mivel szolgálhassak? Parancsuljál, ha ezer forintot ir is, odádum.

— Nem kell nekem semmi. Itt a pamuk ára.

— Nem eresztolek, mig valamit magadba nem vottél tülem. Mit eszol, mit iszol?

— Adj hát egy pohár bort.

— Te is olyat kirsz, a mi nincsen.

— No hát hozass a csapszékből. Itt van tiz forint.

— Szalagy de fátyu, fog ezt a tiz forintot (s oda ad neki 5 garast) hozz a legdrágább borából másolásból, essentiásból. Ne ez a poslé előre, hogy ne igyál belőle.

A borért küldött fiu aztán tengerideig oda marad, a kupecz megunja a várakozást, ott hagyja a tiz forintját, meg a száz forintját, meg az ezer forintját, visszamegy Holdmezővásárhelyre, s otthon elmondja, hogy milyen derék becsületes testvére van annak a semmire kellő, országcsaló Dimitrinek.

Magát a becsületes embert ilyformán megismerve, mutassuk be annak tiszteletre méltó hozzátartozandóságait.

Tőle magától ne kérdezzük, hogy kit hogy hinak? mert ő soha ~~sem~~ tudott egy nevet is megtartani fejében, úgy hogy mikor egyszer utazott valahova, tizszer megkérdezte a fuvarost, hogy is hinak tigodet?

— Tóth Jánosnak uram.

— Jól van, Nagy Miska.

A feleségét hitták Borbálának, a nagyobbik leányát Olivianak, a kisebbiket Minervának.

Már most ha valaki előtt beszélt róluk: az egyiket nevezte Libuczkának, a másikat Minczuczkának, a feleségéről plane nem hallatszott egyéb, mint az „ászúny!“ kivételesen pedig: te áspis, te sárkány, te krukodélus! s más efféle gyöngéd megkülönböztetések, a nagyobbik leány hallatszott oként: te burzas! a kisebbik pedig, arányus leányum! Ez volt a család kedvencze.

Kiegészíté a családot Boldizsár diák, kiszintén maga sem tudta, mint jutott a „Birbucz“ névhez? Ez volt a család bűnbakja.

Akármi rossz történt a kapukon belől, azért neki kellett meglakolni, és ha semmi rossz nem történt, neki azért is meg kellett lakolni. A mit pedig korán reggeltől késő estig cselekedék, az minden levonás vagy beszámítás nélkül pernek és patvarnak vala tárgya.

Ha korábban kelt, mint Gergucz, azért lön mortificálva.

— De huvá kelsz nikem hajnálba, reggelbe,

éjféltre? Nem fogádtalak én tigodet bakternek, sem kákasnak, hogy engemet felkukurikáluj!

Ha későbbben kért mint Gergucz, megint az volt a veszedelem.

— Te hét álva! te lusta zürge, a nap a zurodra süt és mégis álussz. Mirt nem szegődtél medvének, ott szundithatnál egész télen.

Birbucz soha sem felelt, menteni sem próbálta magát, úgy tett, mintha nem is hallaná, hogy hozzá beszélnek, még mikor ez a beszéd abból állott is, hogy a hátához vágtak valamit.

Délelőtt a boltot kellett őriznie. A kalmár félfüllel, félszemmel mindig rávigyázott a szüntelen ususba tartá fölött paterfamiliási hatalmát.

Szegény diák azon korban volt már, mikor az ember el-elmosolyodik, ha fiatal asszonyi képet lát; ha tehát jöttek a vidéki leányszonyok pamukért, halcsontért s Birbucz kezeit dörzsölve sietett szolgálatukra, Gergucz épen akkor fordult neki az ajtóból, nagy vastag szemöldeit, miket más bajuszként is megtiszteltetésül vehetne, felhuzva homlokára.

— Te náplupó! Ma sem süpürted ki a butyát! Majd aduk én tigodnek a hátadat.

Ezzel aztán a szegény diák agyon volt ütve.

Ha jött idegen, az előtt mulhatlanul be kellett mutattatnia, ilyformán:

— Te nágy lu! Te ingyenilu! Miért tartalak én tigodet drága pinzen (soha sem fizetett neki semmit). Miért neveltelek tigodet ekkurának? A sárbul, a szemétbul vettelek ki, mikor csak

akkurka voltát, mint az ujom. Azuta én hizlál-lak, én ruházlak, én pénzellek, én uktátlak, mégis nem tudsz semmit.

Ha kellett az idegennek valami áruczikk, volt futtatás.

— Nyargulj! Hozz ábul a júbul. — (Csak egyféle volt mindenből.)

Ha az idegennek nem tetszett a portéka, jobbat kívánt.

— Mit mondtam de filku! Ném azt mondtam, hogy a jobbikból hozz? ugorj egyszerre. Nem ábul, amábul! felsőbul. Hát ottvan felsül te számár? extrafainbul. No lássa zur ezt bulundot, nem ismeri az extrafaint. Pedig ha én elcsápum, az utcán hal meg.

Ha a vevő drágállotta az árut:

— Ne te Birbucz, honnan való ez a páruk?

Akármit mondott Birbucz, az csak az ő veszedelme volt.

Ha azt mondta, hogy Amerikából, a kalmár véghetlenül lenézve, odább taszította könyökkel.

— Te hugass! Tutsz is to? — Australijából. Az egész háju elsülyedt, a ki hozta, csak ez maradt meg.

Asztalnál szüntelen szemére hányták a nagyon gazdaságos adagokban mért eledelt.

A ház asszonya, ki különben viseletére hasonlított bármely szurtos szolgálóhoz, félig tűz, félig víz, tudniillik korom és csatak, hogy idegen emberek akárhányszor kérdezték tőle: ha itthon van-e a nagyasszony? és mire ő azt szokta felelni hogy itthon, ha ellenkezőleg megsejté, hogy

valaki iránta tiszteletnek valami nemével viseltetik, azzal gorombaságát nem szünt meg éreztetni.

— De minek tartod ezt a torkos állatot? szolt egy nap úgy, mint másnap az ebédnek czimzett ételkóstolás felett, szavait Gerguczhoz intézve, s Birbuczra czélozva. Csak elnézem, ha hágy-e valamit abból a retekből? Bizony megevett maga egy egészet a pokolbélü. Mire hizlalod ezt a kenyérpusztitót? Mintha nem ellehetnél nála nélkül; akárhogy dolgozunk, semmire sem megyünk, csak a cseléd szájának keresünk.

— Hágyd, ászuny; veté közbe Gergucz feltolva állát, mint valaki, a ki mindenét a szegények között osztotta ki. Az irgálum szip szu.

Birbucz hallgatott, megtörülte — szemeit, mert száját nem volt oka megtörülni s fölkelt az asztaltól, jóllakva egy egész retekkel.

De ha két rosztul megszabadult, jutott a harmadikba, a legkisebbe, a leggonoszabba, az „arányus leányum“ körmei közé.

Ez a kis tizenkét éves angyal egész nap azon élesztette elméjét, mivel gyötörhesse a Birbucz diákat. Odasompolygott hozzá, nyakába kapaszkodott hizelegve, s mintha czirogatná, egész arcát bekormozta, akkor meg lármát ütött, hogy a Birbucz ötét meg akarja ijeszteni s Birbuczot meg is szidták, ki is nevelték; vagy eldugta a kereszködőkönyveket s denunciálta a segédet, hogy nem dolgozik. Egyik delatio a másikat követte.

— A Birbucz megint zsebibe dugta a kezait.

— A Birbucz valamit evett.

— A Birbucznak pénz van a zsebében.

— A Birbucz füttyölt. A Birbucz danolt, a Birbucz elejtett egy skatulyát.

— A Birbucz azt mondta, hogy elmegy a háztól.

— A Birbucz gorombáskodott, azt mondta, hogy elmenj te leány.

E delatiók így folytak különféle indorsátákat vonva maguk után, Birbucz diák nem léphe-tett, nem állhatott, nem köhinthetett, nem ási-t-hatott, hogy az menten föl ne lett volna je-lentve, s bárha kezein soha egy fillér sem for-dult meg, minden este ki kellett forgatni zsebeit a családtanács előtt annak bebizonyítására, hogy a cassát nem lopta meg, s ha akadt itt-ott egy-egy veres pénz néha napján nála, azt hitelesen kellett igazolnia, hogy hol kapta, kitől kapta, miért kapta és mire fogja fordítani?

Ha Birbucz diák e kellometes alkalmaztatást csupa keresztényi türelemből viselte volna több mint tizenkét esztendeig, bátran méltó volna csodálatunkra, mely csodálat azonban rögtön el fog enyészni, ha őt és a családnak egy még eddig be nem mutatott tagját, Oliviat egy-egy pillanatra találkozni látjuk, néha midőn egyik kimegy az ajtón a másik bejön s szemeik vélet-lenül összetalálkozva, arczaik egyszerre elmo-solyodnak: s azzal rögtön ismét elharapja mind-kettő a mosolygást, mintha semmi sem történt volna. Ah az olyan apró titkolózás sokat meg-magyaráz. Ha Birbucz diákokat szidják, Olivia nem hallhatja, fölkel és kimegy a szobából, s ha

Oliviát üldözik, Birbucz diák fülig elvörösödik, s a mi kezébe akad, jaj annak a skatulyának.

Mert Olivia is a család elhanyagoltjaihoz tartozik: a mit abból is gyanítani lehet, hogy míg a kisebbik leány diszneve „arányus leányum,” addig az övé „te burzas.”

E nevet szép természeti göndörségű fekete fürtei hozták a leányra, ki szégyenelve gúnynevét, hasztalan iparkodott azokat lesimitani, mindig hullámosan maradtak, mi őt majd kétségbe ejté. Ha tudta volna, hogy ez milyen széppé teszi. Ugy hiszem, hogy Birbucz diák későbbben aligha fel nem világosítá e körülmény felől.

Szép karcsu termete volt a leánynak, fél fejjel magasabb volt apjánál, anyjánál. Szegény, mennyit kellett neki ezért mindennap hallani.

— De huvá nősz az égbe, te lájturja te! még kiütöd valami csillágnak a szemit fejeddel. Nem győzlek ruhával. Nem mer senki elvenni, hogy így megnőttél. Nyakámon vesztél.

Egy téli este szintén ott ült Birbucz diák a hideg boltban, körmeit szájánál melengetve, s egy rossz szalmaszéken hintálva magát, midőn Olivia észrevevé, hogy atyja egy percze kifordult a boltból, hirtelen odasurrant mellé, s valami papirba tekert csomagot nagy titokban átadván neki, az mintegy előre történt összebeszélés értelmében vevé kalapját, s miután egy gombot nagy kinnal begombolt szűk nyári kabátján, előbb ovatosan széttelintve az ajtón, ha nem látja-e meg a gazda, vagy a Minczuczka?

nagy sebtében elosontott, az alatt a leány őrizte a boltot.

Vesztére szegénynek a gazda hamarább hazajött, mint a diák, s látva, hogy Birbucz nincs a helyén, se kérdett se hallott, bezárta a boltot s megparancsolta, hogy senki ki ne merje azt nyitni a zörgetőnek; nagyobb biztosság okáért a kulcsot is zsebébe tette, s meleg szobájába távozva leült vacsorálni.

Olivia reszketve figyelt az ajtóra, melynek kilincsét nem sokára nyikorgatni kezdte kívülről valaki, a mit azonban abbahagyott, látva, hogy nem nyílik.

— Hadd várjun, monda Gergucz. Had fázun. Had zürgásun, had reszkásun; mit jár másun? má most lásun.

A zörgetés egyszer kétszer szép szerényen ismétlődött; egyszerre, mint a mennydörgés, olyan rugás esett az ajtóra, azután még egy, még kettő, és még tudja Isten hányszor kettő?

— Ne ugy te! ordita fel Gergucz. Berugod az ájtut.

A dörgetés nem hogy megszűnt volna, sőt még újabb variációkban kezdett ismétlődni, mintha valaki kívülről a hátát neki vetette volna az ajtónak, s egyszerre sarkával, öklével és könyökével produkálná rajta az öreg dobót.

A kalmár magánkívül jött dühében, felkapta a rőföt, futott ki a boltba, utána az asszony, utána a Minerva, s egyszerre trióban kezdék el a szidást.

— Te Birbucz nem hallgatsz! betöröd az

ajtot, kiütöm a fogad. Agyonütlek s aztán elkergetlek.

A kívül levőnek azonban úgy látszék, hogy tetszett az időtöltés, s most már tactusra kezdett el dobolni az ajtón, szájával egész török-muzsikát hangoztatva mellé.

A kalmár nem hitt kevesebbet, mint hogy Birbucz leitta magát valahol, s nehogy kivegye az ajtót a sarkából, beledugta a kulcsot a zárba.

A zörgetés e hangra megszűnt, s az így támadt pausát jónak látta Gergucz gazda egy ilyen forma monologra felhasználni:

— Te csavárgu! Hun csavárugsz? Kávészházban? borosházban? promenádán? Csizmát rontani, időt lopni, pénzt vesztegetni! Kártyuznyi, biliártyuznyi! te akasztófárahuznyi! Kirj szípen mindjárt, hogy ne haragudjak.

A kérelem kicsinybe mult, hogy le nem törte a kilincset, akkorát ütött egy kővel az ajtóra.

— Jaj te gyilkos, te haramja, azt gondolod, a pléh úgy terem, mint a gomba? Ne üss többet, majd én ütlek.

E szavakkal kinyitá Gergucz az ajtót s majd elesett ijedtében, midőn azon Birbucz helyett egy természetes kocsisféle egyéniséget látott bebukni, ködmenben, csizmában, ki oly ügyesen mutatta be magát, hogy három lépéssel mind a három családtagnak ráhágott a lábára.

— Keed árul kik czérnát? kérdé a jövevény rekedt hangon a meglepett boltostól.

— Én hát — bolond; állj meg, ne hágj rám.

— No hát adjon keend belüle egy meszelyt.

— Meszelyt? A vak apád. Ennek meszelylyel mérik a fonalat. Eredj te ászuny, hozz neki meszelyt.

Gergucz tehát teletömte a meszelyt czérnával, s nyújtá a kocsisnak.

— Ne bolonduljon kee görög szomszéd, mert a fejihez vágom. Tudja, hogy nem ilyen „kík czérna“ kell nekem.

— Nem ilyen? A lelked látott jobbat. Hát milyen kell?

— Hát nem érti? papramorgó kell.

— Pápramurgu? szólt elmeresztve szemeit a boltos Csoéto? Kutya?

— Ejnye, hogy nem tud kee magyarul, nem kutya a, se nem czérna, hanem pálinka.

— Uh! Bolondulj meg, ha még van eszed. Hát krcsma az én házam, vagy vendégfogádu? Eredj apádnak: mert kápom ezt a rifet s meglülek véle.

— Hát mért tart kee czérnásboltot, ha torkomba való czérna sincs benne?

— Czérna nincs, kötél van torkodnak! lár-mázott Gergucz, kituszkolva a kocsista boltból s úgy bezárta utána az ajtót, hogy akarva sem tudta többet kinyitni.

Annyi bizonyos, hogy Birbucz diáknak ezuttal alkalma leendett az utcán megviradni, ha annyi esze nem lett volna, hogy a mint az első zörgetésre nem adatott válasz, a kerítésen mászott be, úgy hogy mire a kalmár feleségével és kisasszonyával nagy lárma közt (mert a görög lassan beszélni nem képes) szobájába

visszatért, Birbucz diákot ott látta a kályha mellett fidoliter sütkérezni.

— Hát te ürdögfátyu a kulcslyukon jöttél be?

— Itthon vagyok én régen, felelt Birbucz, egy titkos pillanatot váltva Oliviával.

— De ne támaszkodj a kályhának, mert kiégetéd a ruhádut, vagy bedöntöd a hátodat a kályhával. Hol jársz még most is?

— Ne haragudjál édesatyus, veté magát közbe Olivia. Az én kedvemért járt oda Boldizsár; ma neveestéje van az édes mamának, egy kis meglepetést akartunk neki szerezni.

— Csoéto meglepátus? megint pápramurgu?

Ezzel Birbucz diák egy skatulyát hozott elő s azt felnyitva, Olivia egy casinos izletes főkött vett elő abból, gyermekies érzékeny örömmel nyujtva azt anyjának.

Gergucz ráordított a diákra.

— Te gyilkus, hún vetted ezt? kit ültél meg érte?

— Én vettem atyus, szólt a leány. Éjjel gyermekfőköttöket szoktam horgacsolni, azoknak az árából vettem.

— Az én czérnámból, te tulvaj!

— A czérnát Boldizsár kapta ajándékba a pesti kereskedőtől.

— De minek ez a rettenetes czifraság? szólt erre feleségének fordulva; kinek valu ez? grufninak, herczegninak, nem ilyen vin bolondninak, mint te vágyolsz. Tedd le ne tedd fel. Ha meglátnának benne az utczán: még azt gondolnák: sok pénzed van s kiásnák értted a házat.

Szó szót adott. Borbála asszonynak tetszett a főköttő, Gergucz gazdának pedig nem tetszett, az rögtön fel akarta tenni, s az utczára kiállani vele; emez pedig azt kívánta, hogy csak sátoros ünnepeken viselje, akkor is csak szobában, utoljára is fegyverre került a dolog, azaz hogy rőfre és seprűnyélre, melyből különös névnapi ajándékok származtak volna, ha Olivia gyöngéd szüléi közé nem veti magát, a miből az következett, hogy őt verték meg mind a ketten, mint az egész baj okozóját, juttatva a maradékból Birbucz diáknak is, ki elég eszélytelen volt akkor ingerálni magát a perbe, mikor már az executio folyt.

Mig tehát Olivia egy szögletbe kuporodva azt akarta mutatni, hogy nem sir, előjött az „aranyus leányum“ s felkapaszkodva szüléi ölébe, miután azok által összevissza nyalatott — falatott és szorongattatott, kényes hizelgéssel nyafogá: ugy-e én jó vagyok?

— Angyál vagy! te kis drágalátus leveli bika. Amarántus, tulipántus. Te mizeskalácsosbábu, tehusveti tarka birka. Nem adnálak a kétszáz forintért! nem adnálak — a — háromszázért!

valóban

* * *

Ilyen formán mult el egy pár esztendő. Libuczka már eladóleány volt, hanem ő róla mindamellett sem tudott senki semmit, ha kérdezték az atyjától, azt felelte rá: „udben van, ulvás, 'czunak készül, egész nap ulvás.“ Voltak

azonban, a kik azt gyaníták, hogy a leány a leg-szolgaibb munkákat végzi ez alatt, s szüléi oly szegényesen járatták, hogy nem mer idegenek szemei elé kerülni.

Annál ragyogóbb volt Minerva kisasszony, mindig uj ruhában, mindig uj frizurával és uj szeszélyekkel. Minden másodperczben kikukkantott az utczára negédes fejecskével s mindannyiszor ment azon valaki, kinek egy pukedli kellett.

Többé nem tréfált Birbuczczal. Sokkal kisebb személy lőnelőtte, mint hogy észrevehette volna, ha valamit akart vele tudatni, elébb az apját kereste föl, attól izente meg neki.

Gergucz el nem tudta vélni, mit jár annyi ifju ember az ő boltjába, mintha tele volna a város szabólegénynyel, kik minden nap felvarrnak egy motring czérnát.

Minczuczkának pedig mindegyikkel volt valami beszélni valója, maga Gergucz alig jutott hozzá, hogy megölelgesse s megcsókolgassa aranyos leányát, akkor is kikapott érte.

— Eredj atyus, dohányszagu a szád. Eredj, megszur a borzas szakállad; eredj mind lenyalod a képemről a festéket.

— Te gyémántus bábu.

Különösen egy kis nyalka jurista szokott mindennap belépni a boltba. Rendesen egy gomb szakadt le kesztyűjéről, azt kívánta felvarratni.

— Minczuczka! varrd fel az orfit arra a gombra! Kiálta Gergucz. (Az urfi apja viczispán volt és falukkal birt.)

— Mit csinál az orfi édes apja? szokta kérdezni Gergucz. Egészségesek az ökrük? az a huszonnégy ökür?

— Harminczhat, igazítá helyre az urfi.

— Az a harminczhat ökür! szólt kezeit összecsapva a kalmár; — mindenik háromszáz forint. Háromszázszor harminczhat — tizezer nyolczszáz forint! Ah jaj! bizony a maga apja derék ember ur. Hát a többi testvérjei, az orfiak, kisasszonyocskák? az a kétezer birka, mind olyan egészségesek, mint az orfi maga?

— Nincs testvérem, magam vagyok, viszonzá az urfi, nyakát tekergetve nagy büszkén cravatlíjában. Birkánk pedig négyezer van.

— Ah maga derik orfi? Minczuczka, meg ne szúrd a kezeit avval a túvel.

A kalmárnak tetszett az urfi látogatása s ha ez olyankor talált érkezni, mikor Minerva nem volt a boltban, Gergucz ordítva dugta ki fejét a hátulsó ajtón: „küldjétek be a kisászunyt! mingyárt jön a kisászuny.”

Saját maga is kisasszonynak nevezte a leányát.

Egy reggelen, mielőtt a boltot kinyitották volna, Birbucz diák félreszólítja a boltost nagy titkolózással, azt ígérve neki, hogy valamit mutat neki, csak jőjön.

— De mit mutathatódsz te nékem? szólt lenézőleg a kalmár, meg nem foghatva azon merészséget, hogy Birbucz diák mutathasson valamit, a mi érdemes legyen arra, hogy ő megnézze.

De Birbucz vonta magával bundaszárnyánál

fogva a kalmárt a pitvarszobába, mely mindig üres szokott lenni s következőleg most is az volt.

— No mit mutatsz nékem abba az üres szobába?

Birbucz semmit sem szólt, hanem oda huzta a kalmárt az ablakhoz s egy tökéletes lábnyomot mutatott neki az ablak hidján, a mely azon sárosan ott maradt, a mint valaki oda az utcáról felhágott.

A kalmár felvonta szemöldeit s miután végig bámulta a species facti hiteles másolatát, nem mondott egyebet mint:

— Biz ez jul van.

Azzal ment a boltba, s kezeit hátra téve egész nap járkált fel s alá és egy szót sem szólt.

Este szokottnál korábban becsukta a boltot s meghagyta Birbucznek, hogy akár kivel beszél, mindenkinek azt mondja, hogy semmit sem tud.

Maga pedig lesbe állt a kerítés mellé, rávárva, hogy megcsipje a hivatlan látogatót.

Az éjszaka oly sötét volt, a milyen csak lehetett kis városban, a hol még nem találták fel az utczai lámpásokat, s Gergucz gazdának minden törekvése mellett sem sikerült hat lépésnyire láthatni.

Egyszerre azonban koczogást hall a háta mögött s közel maga mellett egy frakkos alakot érez elsurranni, ki az ablak előtt megáll, azt felnyitja s az egyik lábát felteszi rá.

Gergucz gazda ilyen positurában ragadta meg

a hivatlan látogató frakkjának mindkét szárnyát, kérdezve;

— Hová oda orfi?

Amaz is megijedt, s iparkodott arczát elrejtetni a kalmár elől, ki a sötétben különben sem ismerhette őt meg, s comicus találékonysággal kérdé:

— Hát nem szabad ide menni?

— De hogy szabadna? Mit akarsz itten?

— Keresztül akartam menni, az gondoltam hogy Durchhaus.

— Az én házom Durchhaus! Az ablákon be, a kiminyon ki? Mutasd nekem zábrázatodat, hadd lássam te vágyolsz-e bulund, vagy én?

Az elfogott alak azonban ábrázat helyett az öklét mutatá meg Gergucznak, még pedig oly közel találta azt vinni a szemeihez, hogy az orra betörött miatta, s ő maga hanyatt esett a sárba, Az alak elszaladt.

A feldöntött kalmár pedig felorditá az egész utczá, ott maradva a sárban fekve, hogy lássák mi történt vele, s föl nem hagyta magát addig emelni onnan, míg a publicum teljesen meg nem győződött esete felől, akkor is sántított kezére lábára, s minden csontjaira jajgatott.

Másnap a család-tanácsban előterjeszté Birbucz diák azon felfedezését, miszerint ő az alatt, míg az utcán az éji rabló az ablakot nyitogatta, a pitvarajtón egy fehérszemély alakot látott kilopózni, ki a zaj hallattára ismét kifutott onnan, ő ugyan gyanakodni sem tud, hogy ki lehetett az?

Minczuczka fülig elpirult e szókra, s azt mondá ujjaik ropogtatva:

— Én tudom ki volt, de nem mondom meg.

— Paráncsulom, hogy megmund! kiáltá a kalmár.

— Ha kéred sem mondom.

— De ha szípen kérem.

— Ha felfogadod, hogy nem szólsz neki egy szót sem róla, sem másnak meg nem mondog, sem nem bántod érte.

— Fogádum, fogádum.

— No hát megsugom. Tartsd ide a füledet. A Libuczka volt.

— A . . . No megállj, most nem bántum, de majd bántum máskor. — Majd vigyázok rá. Megtűröm a csontját.

E percztől fogva valahányszor nagyobbik leányát meglátta, mindig ököllel fenyegette, mondván:

— No megállj!

Az el nem tudta gondolni, hogy hová álljon és miért álljon?

Egy éjjel Birbucz diák nagy sebesen felrángatja Gergucz gazdát az ágyából.

— Megint itt van a gavallér. Ott vannak mind a ketten a pitvarszobában.

A kalmár orrán száján esett ki az ágyából dühében, de mig ő papucsát, bundáját s karikás ostorát kereste, azalatt Birbucz diák egy furkós bottal már a pitvarszobában dolgozott.

A kalmár orditva rohant utána.

— Üsd ágyun! de ne nágyun. Dobd ki az

üsd a kalmár száját!

ablakun, had szalágyun, mert nem tudod, hogy ki vágyun?

Eszébe jutott, hogy hátha valami nevezetes ember lesz a kopé, s Birbucz diák a milyen boldond, még agyonüti.

Birbucz csakugyan kivetette az ablakon a hivatlan vendéget, mire Gergucz odaért. A légyott személyzetének csak a másik fele maradt ott, a leányzó, ki bujni iparkodott valahova.

— Fugd el! kiálta Gurgucz dühösen. Fogd be a száját, ne kiáltson, s azzal kétrét fogva a karikást, elkezdé végig kenegetni az elfogott némbert, kire minden ütésnél kiálta: ne te Libuczka! semmirevaló Libuczka! nesze Libuczka!

A bünhödő személy dühös vonaglással erőlködött magát Birbucz kezeiből kiszabadítani, de az izmos siheder, mint egy vaspánt, oly erővel tartá őt fogva egy kezével, míg a másikkal száját fogta be, nem törődve a karmolással és tépéssel, melynek saját képe és haja volt kitéve.

Mikor aztán a kalmár kifáradt a verésben, rekedt hangon hörgé:

— Már most mars a háztul. Soha ne mond, hogy az én leányom voltál Libuczka.

E pillanatban gyertyavilág érkezett; a háznép elősietett a zajra, s a kalmár a legelső érkezőben Oliviát látta meg, míg a megvert egyéniségben, ki Birbuczról eleresztve, dühében és fájdalomában a földhöz vagdalta magát, az arányus leányumat ismeré fel.

A kalmár sóbálványává változott bámulában.

Az ütlegetek oly adagokban szolgáltatá ki kedvencz leányának, a minőkben azok csak Oli-viának lehettek szánva. A kényeztetett gyermek, kihez kemény tekintettel sem volt szabad nyulni, tarkótól talpig meg volt rakva keresztben hosz-szában mindenféle színű vonásokkal, miknek fájdalma és szégyene egyiránt égető volt.

— Már az megvan. — Monda végre a kalmár hülye biztatással. Erről bizony nem tehetek. Minek mondtad, hogy a Libuczka volt? Hát mit csinálhatuk én most.

Azon városban, hol a kalmár lakott, hajdan sok görög és sok más czernásbolt élt, de tudja Isten mi lelte őket, úgy kivesztek apródonkint, hogy utoljára csak egy compatriótája maradt még Gergucznak, egy igen vén ember, ki szintén boltos volt és mindenfélét árult, a mi szem-nek szájnak és ostornyélnek való volt.

Utoljára ez is megunta a sok ácsorgást ezen a földön, s egy szép éjszakán csendesesen átszen-derült azon boldogabb hazába, a hol örökké husvét van s paszuly nem terem s hol a boldogultak megdicsőült szellemei egész nap nem tesznek egyebet, mint pénzt számlálnak.

Az egész város csodálkozott és sajnálkozott e jó ember halálán, csupán Gergucz vette stoice a dolgot.

— Na bizuny. Ez a sorsnak az ü rendeltetise. Meghalnak a görögök is, mert ha soha se hal-

nának, csak mindig születninek, a sok czirnásbult nem férne egymástul a földön.

Igy szólt mások előtt, de keblében másképen érezett.

Valami borongós sejtelem szállta meg szívét, hasonlatos ahhoz, mint midőn a fél hizásban levő mangalicza egyszer csak elkezd nem enni, csak az ólat rágja, mintha érezné gyászos végét.

Gergucz gazda sejteni kezdé, hogy most már rajta kívül több görög nem hal meg a városban.

E gondolat terhe vastag melancholiát hozott kedélyére. Leányaira nem ügyelt többé. Birbucz diáknak egész nap prédikációkat tartott a boltban, s míg egy-egy vásárló fuvaros kiválasztott magának egy ostornyelet, az alatt Gergucz egész ünnepélyességgel elbucsuztatta tőle magát. Semmit sem evett, és mindent eladott a boltból, utoljára csak úgy kongott másod magával az üres boltban, hogy magát sem találta benne.

Csakugyan a legközelebbi hosszú böjt ágynak dönté a becsületes embert; oly színben volt, mintha nem csak ette volna az olajat, hanem festette volna is magát azzal. A hosszú böjt egyszerű eledelei, melyet szigoruan meg szokott tartani fölöslegessé tettek nála minden étvágyat, gyomra felmondott a szolgálattal, s tagjai egyenkint nyugalmaztatásért folyamodtak.

Gergucz soha életében sem élt orvossággal. Nem azért, mintha a bevételtől, hanem inkább mert a kiadástól irtózott.

Homoeopathicus uton hitte elűzhetni betegsé-
: a böjt által okozott bajt koplalással. De

még ez által sem birt erőhöz jöni. Végre látva hogy a baj nagyobbodik, megtért az állopathiához, elővéve universalis házi gyógyszerét, mely fiatalabb korában, ha a csömör a hátába állt, annyiszor segített rajta, tudnillik egy meszely jó erős törkölypálinkát, borssal, gyömbérrel és szerecsendióval megfűszerezve.

Ettől természetesen, hogy rögtön megütötte félig a guta.

A háznép sikoltozva tördelte kezeit ágya körül, csupán Birbucznak volt annyi esze, hogy elfusson egy borbély után, eret vágatandó rajta.

A borbély azonban, megértve hogy Gerguczhoz hívják, czélszerűnek látta addig meg sem mozdulni helyéből, míg előre ki nem fizetik a forintját. Birbucz diák tehát összekereste zsebeiből takarékos garasait, s valahogy kifizetve a borbélyt, nyargalt vele a beteghez.

Az semmit sem tudott magáról, csak miután eret vágtak rajta, tért magához, s természetesen első volt a borbély, a kit meglátott.

— De minek hittátok ezt az embert? kiálta hebegve, ki fogja fizetni? Én, nem.

— Kifizettem én már; szólt Boldizsár.

— Elig bolond voltál. Mennyit fizettél neki? Elig lett volna tíz garas. Tudom hogy attál neki tizenkettőt.

A borbély inté, hogy ne lármázzon, jobb lesz hívasson egy papot és gyónjon meg, mert egy óra alatt meghal.

— Dá te bulund! Add vissza pinzomet, Bi

buczét, ha megháluk. Meg tudtam volna én halni ingyen is. Majd én neked hálok meg pinzért.

Erre azonban keresztényi módon meggyónt, s miután a lelkész által figyelmeztetve lón, hogy készüljön ama mennyei hitelező elé, kit sem cridával, sem hamis váltólevelekkel, sem eltagadás-sal megcsalni nem lehet, bezáratta ajtóit, s családját ágya körül gyűjtve, miután minden idegent eltávolította magától, még Birbucz diákot is, fölemelteté egy helyen a pallót ágya alatt, onnan a család összes erejével kihuzatott egy nehéz vasládát, s azt felnyittatá egy szüntelen nyakán függő kulccsal.

A láda színültig volt pénzzel.

— Itt vágyun félmillió forint, arányban, ezüstben; kétszáz hatvanhét ezer nyolcz száz ötvenhárom forint, harmincz krajczár ezüstben, kétszáz harminczkét ezer egyszáz negyvenhét forint harmincz krajczár arányban. Ezt én ke-restem nagy fáradsággal ötven osztendőn keresztül, s nem viszek el belőle semmit.

— Jaj de sok pénz! kiálta fel Minerva a láda mellé guggolva. Ez a mienk lesz atyus ugy-e. bár?

— Lejányuk! monda a kalmár haldokló szóval. Kisászuny vagytok mind a ketten. Nem is tudtátuk, hogy ti kisászuny vagytok; én tudtam. Kihoz mentek ti firhoz mondjatok nékem. Hadd tudjam meg, ha megháluk, ki fogja nekem mondani: uram átyum?

Olivia szerényen lesüté szemeit, s felsóhajtva felelt:

— Én azé leszek a kit mindig becsültem, s ki tégedet szintén becsült és szeretett.

— Nem ismerok olyan bolondut.

— Boldizsárt.

— Haj te Libuczka! megbolondultad magadat? Én hagyom nektek a félmilliót arányban, ezüstben, s te választod a koldust? Na ez szip van.

— Én jó szivéért szeretem, s az többet ér nekem a világ minden kincseinél.

— Na jól van. Gyere ide te arányus leányum. Neked vágyun viczispányod fia.

— Kell is nekem, monda kaczer hetykeséggel Minczuczka. Kapok én már főispánt is, grófot, bárót, herceget, nem is egyet, hanem kettőt.

— Arányus leányum! Kiálta fel Gergucz. Jer, had üleljelek a nyakadba a kezemmel. Te vágy csak angyul. Drágalátus ruzsavirág! Herczegnek, kettőnek kell néked. Adjcsukut orcájámra. No jól van. Ti meglesztek a magatokénak, én nem bánom. Te Libuczka, neked ju lesz Birbucz diák, neked hágyum ezt a czérnás bultut. Te pedig arányus leányum nagyságos ászunyra kiszulsz, te urnak születél, neked kell pinz, neked hágyum ez a fél milliót. Az ászunyt hágyom a kinek kell.

E testamentomtétele után egy énekes könyvet kért magának Gergucz, nagyot ásitott belőle és meghalt.

A temetés napján Olivia beteg volt a fájdalom miatt; a köny, mely szemeibe nem tudott jöni, szinte megfojtotta szívét, a diák sirt ő he-

lyette is. Szegény Birbucznak oly vörös volt az orra a sok sirás miatt, mintha édes apjának tette volna.

Minczuczka is tett annyi áldozatot ez ünnepély tiszteletére, hogy ez alkalommal pirosra nem festette ki magát, egyedül fehérre s a gyászruhát csak kétszer verte a szabó fejéhez, a miért nem állt jól rajta.

A népség megtudva, hogy viaszgyertyákat fognak osztani a temetésen, roppant sokaságban jelent meg a derék ember utolsó tisztességtételén, nem győzve csodálni a megszorult felek pietását, kik nem kimélték semmi áldozatot, mely ez ünnepély pompájához megkívántatott. A koporsó fekete bársonnyal volt bevonva s ezüst szegekkel kiverve, a szomszédvárosból hozattak kántorok és zenekar, s a szekerektől kezdve a ministransokig teljes ornatusban lőn mindenki megrendelve.

Az özvegy ugyan jobban szerette volna, ha mindez legkisebb zaj nélkül egyszerűen ment volna végbe, de Minczuczka akarta amugy.

— Mit gondol mama? Hogy mehetnék én egy fakó koporsó után, a mit gyalog emberek visznek? minden fáklya, minden muzsika nélkül? Bizonyosan ott lesz a viczispán fia is, meg tán Fügefí gróf is eljön. A szemem égne ki előttük.

Minervának tagadhatlanul helyes tapintata volt e tárgyban, mert a mint a készülőt huzzák, csakugyan megjelent a viczispán fia és Fügefí gróf, kit ugyan még nincs szerencsénk tisztelhetni, de majd lesz. Előbb csak messzire álltak,

de miután meggyőződtek felőle, hogy a kiállítási pompa rangjokhoz illő s minden commissio nélkül megmutathatják magukat, keresztül furakodtak a népségen, szorosan a gyászoló népek közelében foglalva helyet.

Az egyházi menten odanyomott volna a kezükbe egy-egy viaszgyertyát, — a viczispán fia csak elvette, de Fügefi gróf véleménye oda ment ki, hogy ő bizony nem faggyuzza vele össze a keztyűit s nem fogadta el.

Minerva felsikoltva kapott szívéhez. Az urfi kötelességének tartá a rögtöni fájdalom okai felől tudakozódni.

- Mindjárt elájulok.
- Csak ide az én karomba.
- Kicsoda az ott gyertya nélkül?
- Az bizony Fügefi gróf.
- Minő botrány! minő kigunyolása a fájdalmas szíveknek.
- Megmondom neki, hogy menjen innen.
- Dehogy azt. Mondja neki, hogy jöjjön ide, hadd adok neki egy gyertyát.

Már ez olyan szó volt melynek föltétlen engedelmeskedni kellett. Fügefi gróf törte magát a vett parancs elé s őszinte kegyességgel fogadta el a gyászoló Niobei alak kezeiből a pompás czi-rádákkal kékre, zöldre festett viaszgyertyát, melynél sem szebb sem nagyobb más ember fiának nem jutott.

Tiszteljétek azon érzelmeket, melyek a fájdalom ily magasztos pillanataiban kelotkezn

szívek mélyén s ily ünnepélyes tények megragadó jeleneteiben nyilatkoztatják ki magukat!

A gróf az egész menet alkalmával szüntelen sarkában volt a gyászos szépségnek, nem egyszer taposva az urfi tyukszemeire, ki szintén iparkodott annak nyomdokaiba léphetni.

Olivia ezalatt hallgatva zokogott, Birbucz vállára borulva. A jelen levő népség általánosan azon meggyőződésben élt, hogy Olivia a szebbik a megboldogult leányai közül, kit mind szerénysége, mind illendő magaviselete, őszinte fájdalma magasra helyeztek kisebbik testvére fölé: míg azonban a diákok énekeltek, az özvegy eltalálta beszélni titoktartás feltétele alatt valamelyik vigasztaló szomszéd asszonynak, hogy ez a gazember, a kiért most könnyei hullanak, neki egy fillért sem hagyott, a nagyobbik leányának is csak a czérnásboltot, a kisebbiknek pedig félmilliót. A miből az következett, hogy mire a temetőben ismét összegyűlt a sokaság, Oliviát nem tartotta többé senki szépnek, jónak és kegyesnek, ellenkezőleg Minerva kisasszony emelkedett magas fokára a becsülésnek, mindaz a mit tett, avagy elintézte, csodálatnak és helyeslésnek levén tárgya.

E bátorító közvélemény benyomása alatt, ott a sir előtt háromszor ajúlt el a közrészvét által környezett hajadon. Kétszer az urfi kapta el; akkor csakhamar felocsudott, míg végre harmadszor csakugyan sikerült a gróf karjai közé hanyatlani; s ez uttal aztán annyira erőt vett rajta a fájdalom, hogy Fügefí ur le sem tehetette őt, míg

csak kocsijáig nem vivé, s ott is aztán egészsége iránti aggodalomból kénytelen volt mellette helyet foglalni, s egész hazáig ápoló felügyelete alatt tartani.

A népség kifogyhatlan volt részint a gazdag örököső őszinte fájdalmainak, részint a gróf ember-szeretetének és minden előítéleteken felül emelkedett leereszkedésének méltányos és érdemszerinti bámulásában.

Azurfi gyalog sétálván haza a temetőből, épen akkorra ért a kalmár néhai háza elé, midőn Fügefí ur kilépett abból. Egy fehér rózsa, mi az imént Minerva hajába volt tűzve, most az ő gomblyukában diszlett. Ez köszönt neki, amaz nem fogadta el. Egyenesen benyitott Minerva szobájába minden kopogtatás és lábtörlés nélkül. Az a tükör előtt állt és már nem volt halovány.

Az urfi durczás pathossal lépett mellé. Nem tudta hol kezdje a szót. Minerva nevetve veté magát egy karszékbe, hajfürteit rendbe rezgetve. — Nos, miért jött?

— Miért jöttem? szólt az urfi, theatralis indulattal markolva üstökébe; miért jöttem? semmiért sem jöttem! csupán azért jöttem, hogy önnek, hogy kegyednek, hogy nagysádnak kijelentsem, hogy az én szívem meg van hidegülve ön iránt.

— Ezt sokkal jobban kijelenthette volna az által, ha épen nem jön ide.

— Ön mondja ezt nekem? Kegyed üt ily hideg töröket lázongó szívemnek keblébe?

A leány félre fordult s köténye bojtjából szél malmot csinálva, elkezdett dalolni.

— Lallalalá lallalalá.

— Ön a könnyelmű hidegvérűség északi porlusának jégbércze, mely fölött a kegyetlenség északfényének hazug sugárai mosolyganak; de én a földrengés leszek, mely vulkánná gyújtja a jégtengerek közepett megfagyott rideg sziklabérczet pokoli tűzének hömpölygő lávarohamával.

— Lallalalá lallalalá.

— Kaczagj mosolygó kisértet, kaczagj, álmaimnak lábatlan ideálja, kiről azt hívé, oh balga én! hogy égi szárnyalása közt még a virágok himporát sem szórják le égi talpai, s ime, alig lebbenté fel a viszályok zefirje álerényt hazudó palástját, meg kell látnom s szenvedélyek pokoli fertőjében besározott czipőit lelketlen szellemének.

— Lallalalá lallalalá! . . .

— De majdan sirni fogsz, ha a sötét bú fátyolát sorsod egére felvonja az égi boszuállás keze, s az egész világ csak egy sötétség leszen, hol a semmiség közepében csak egy szigetje lesz a nyugalomnak, csak egy virág fog nőni a szigetben. Az én borongós lelkem gondolatja lesz a sötétség, tudd meg ezt, és a szigete a nyugalomnak az én kihamvadt érzelmeimnek sirja, és e virág, e halvány liliom, mely a sirhalmon egyedül nyilik, halavány nefelejtse az emlékezetnek. Te kétségbeesve fogsz e sirhoz rohanni majd, hogy e virágot letépd halotti koszorunak, de akkor annak kebléből egy kigyó fogja kiemelni . kigyója a lélek-mardosásnak, melynek

szemeiből villámok fognak lövelni, és e villámok harsogása azt dörgendi füleidbe:

— Lallallalla lallalalá lallalalá hallalla! —

-- Minka! ide hallgass, vagy úgy megozibálak, hogy soha se láttál olyat! Kiálta fel az urfi, egészen kihozva a textusból.

— Három lépésre tőlem! viszonzá Minerva büszkén. Nem ismerjük egymást.

Az urfi hátra lépett, karjait összefonva mel-
lén s megsemmisítő tekintetet vete a leányra.

— Háládatlan anakonda, gyöngyeitől meg-
fosztott maradványa egy csigahéjnak, melyből
Syrének danája helyett csak tengerzugás hall-
ható; hát nem megmondtam hogy elveszlek?

— Jaj, maga még gyerek, még magának so-
kan parancsolnak. Még magának egy esztendeig
iskolába kell járni, egyig patvaristának, má-
sikig jurátusnak lenni. Addig én megvénülök.
Nem várhatok én magára. Aztán ne is hitesse
el magával, hogy ez valami szerencse volna én
nekem.

— Mit? Tán bizony különb embert is kap
nálam? Tán grófot is?

— Épen azt.

— Hahhahahha! kiálta fel homlokára ütve az
ifju. Ti emberek, te összes emberiség! Hát nem
őrültök-e meg e pillanatban? Te lángzó üstö-
kös! nem jösz-e még kivetni e silány földet sar-
kaiból? Hát azért hordtam én magának czuker-
lit? Hát azért költöttem én minden zsebpénzemet
kameliákra? Oh szörnyeteg asszonyi alakban.

— Hagyja el, hát mikor én magát kisegitet-

tem a bajból hogy a szabóját nem fizethette ki, s az atyám aztán Birbuczon vettemeg az elsikadt pénzt? oh hagyja el.

— Hah! Ez több mint sok. Valjon nem álom-e ez? kísértetnyomásos álom? Milyet estem az ablakon, mikor kidobtak miattad!

— Hát engem hogy elpáholtak ön miatt?

— Ne szólj, szavaid mindegyike éles peneczius, mely éltem fonalaait metéli ketté. A csalódás skorpiói rágnak szívem fájának gyökerein. Én méheknek néztem őket, melyek mézet jöttek gyűjteni a virágokból, s ők skorpiók levének, melyek a gyökeret eszik meg. Hah leány, ha én egyetmást elmondok a kávéházban, pedig tudod, hogy én sokat elmondhatok, ki vagy végezve a világ előtt.

— Világ! Ez a kis város, melyet holnap itt hagyok. Csak bátran. Az engem még érdekesebbé fog tenni. Nekem fél millióm van. A miért mást meggyaláznak, engem magasztalni fognak. Adieu kedves Othellom. El ne késsék ön a leczkéről.

Az urfi megsemmisülve rohant ki a szobából, ilyen monologot dörögve a bolton keresztül:

— Omolj hát össze világ! oltsd ki fényedet nap, ti csillagok szakadjatok alá az égről. Rohanj elő-nyészet vihara, szídd fel orredba a tengereket, s köpd ki azokat a föld öt részeire, hogy haljon meg ember és barom. Világ elementumai, ragadjatok egymás üstökébe, s irjátok fel egymás vérével a pusztaságos égbe, hogy elveszett a mindenség az emberek bűnei miatt, s ti felle-

gek szédüljetek le onnan a magasból, s adjatok helyet borongós lelkeknek, mely járjon egyedül az enyészot Palmyrájának sivatag romjai felett.

Ezzel vágatott a kávéházba s a legelső alaguerre partieben kilyukasztotta a biliardot.

*

*

*

Félév multán a birodalmi fővárosban találjuk Minervát, mint egyikét azon ragyogó phoenomenonoknak, kiknek fogatairól és estélyeiről az ujságokban szokás beszélni.

Borbála asszony ott hagyva Oliviát a czérnásboltban, természetesen félmilliomos leánya mellé csatlakozott, ki számára pompás hotelében delegált egy udvarszobát, a honnan a jó asszonynak fényes nappal nem volt szabad kijönni, sem pedig Minervát leányának szólítani mások jelenlétében, és így igen ritkán, miután Minerva soha sem volt egyedül.

Egyszer végtére mégis megsejté Borbála, hogy Minervának nincsenek látogatói s rajta rontott. A jó asszony nem birva levetkőzni takarékosága elveit, mikbe belevénült, nem talált egyébre megbotránkozásnál a leányát környező pompában.

— De te Minczuska! kicsoda az a nagyságos uri asszony a ki te vagy? vagy-e te babyloniai királyné! hogy ilyen bolond vagy? Ha a te megbolondogult édes apád látna téged, hogy munda: jaj te leány, mit cselekszel! Minek neked az a nagy palota, ilyen nagy szoba, ilyen nagy

ablakokkal, mennyi fa kell arra hogy ez befüljön! Minek neked ez a sok czifra cseléd, én mindeniket egy herczegnek nézem. Semmi dolguk sincsen, legalább fonnának, vagy fosztanának tollat, de egész nap lebzselnek. Az a legény is ott a kapuban, abban a nagy bundában avval a nagy bottal, egész nap semmit sem csinál, csak az utczára néz. Egyszer el akartam küldeni vizért a Dunára, még azt sem tette meg. Hát az a sok vendég? mind ingyen kap az itt enni inni? Egy sem fizet semmit? Hát az a sok muzsika estétől reggelig, meg az a sok táncz! Ha a te szegény édes apád látna téged, de megcsóválná a fejét.

Minerva végig hagyta őt beszélni, aztán folkaczagott:

— Hagyja el jó mama, ez mind így divat. Igyék ebből a cognacból.

A jó asszony azt gondolta valami jó gyenge liqueurt fog inni, s majd megfult tőle.

— Mit gondolsz te bolond, szólt nagy nehezen magához térve köhögésből. Nem szoktam én inni vitriolt. Ez is divat? Hát grófod mit csinál? megkapta már a jószágát, a báró Juinszkyféle herczegséget?

— Már meg. Csak kézhez kell venni.

— A perköltségeket persze te fizetted?

— Ez így divat mama.

— De ha minden ember jószágának te fizeted a perköltségeket, majd magad jutsz krida alá.

— Mindegy; az is divat.

— Hát elvesz-e aztán a gróf?

— Mihelyt a jószágot rendbe hozta.

— Hát mi kell még hozzá?

— A zálogos sommát kell előbb letenni.

— Azt is te fizeted ki?

— Természetesen.

— Hát ha neked semmi sem marad utána?

— Cridát mondok, s megint meggazdagszom.

— Ész kell ahoz, nem veszettség, monda Borbála asszony, s fejcsóválva hagyta el leányát.

A vigalom, a divatos őrzöngések folytak ezen-tul is. Borbála asszony csak nagy néha bukkant elő szegletszobájából, egy-egy azon menő kuk-tától megtudakozandó, hogy megjött-e már Fü-gefy gróf?

— Még nem, lőn rá az örök felelet.

Végre bátorságot vőn magának egy napon fölkeresni leánya pénztárnokát, s megkérdezni tőle, hogy hol fekszik a báró Juinszkyféle her-czegség.

Az nagy pápaszemeket meresztett a kér-de-zőre s mogorva arczczal felelé, de példás rövid-séggel:

— A holdban.

Borbála asszony szépen visszament felkeresni leányát. Nagy bámulatára igen könnyünek ta-lálta ez uttal a hozzáférhetést. Sok gyanus képü és épen nem olegáns emberek között, kik ko-czogtatás nélkül jártak ki s be az ajtán, ő is ke-resztül bocsátaték.

Minerva könnyelmű volt, mint mindig.

— Tudom már hová ment a grófod a jószágát kiváltani pénzeddel, monda neki Borbála. A holdba. Azért van oda olyan soká, csak várd.

Hát ezek a vendégek kicsodák? Már megint vendégek, ugyan minek ezek a vendégek mindig?

— Nem vendégek ezek mama, szolt Minerva felkaczagva. Csak executio.

Borbálát majd megütötte a guta azon nyomban.

— S nem ugortál még a Dunába?

— Dehogyan ugrottam, hisz ez is divat.

— Hát mit fogsz cselekedni most?

— Azt biz én, hogy ha ez a gróf elszökött az én pénzemmel, keresek magamnak másikat, a kinek pénzivel majd én szököm meg.

— Ez is divat?

— Ez is.

— No már olyan messze nem utazom veled.

* * *

Évek mulva a czérnásbolt ajtajában egy jó husban lévő férfit látunk ülni, kinek térdén és nyakában egy pár piros pozsgás ivadék pajkoskodik. E férfit, mint a nagy aranyos betükből a czimeren megérthetjük, senki más mint Boldizsár, — többé nem diák, hanem gazda.

Arcának boldog kinézése mutatja, hogy Isten áldása bőven volt mind rajta, mind boltján, melynek minden fiókja skatulyája tömve van a legszebb brabanczi csipkével, legfinomabb keztyűvel.

A városban általános meggyőződés az, hogy Boldizsár nem árul roszt és soha sem csal meg senkit, ezért mindenki tőle vásárol.

Néha kikitéved egy elhizott asszonyi alak a fiukkal perlekedni, hogy menjenek be a szobába. Ez Borbála asszony, persze, hogy szavainak nincs foganatja. Később aztán előtűnik egy szelidebb lény, egy boldogtekintetű mosolygó arczu nő, kis kék szalagos főkötőben hullámos hajfürtein, ez Olivia. A gyermekek örömpesze futnak ölébe, atyjuk ölelését váltva fel az övével.

Mindenki azt mondja, hogy nincs náluknál boldogabb család a világon.

Még egy tagjáról beszélnek a családnak, egy szegény elnyomorodott nőről, kiről senki sem tudja, honnan került oda, ki egy külön szobában van egész nap elzárkózva, és senkivel sem óhajt találkozni. Kik egy perczre megpillanták, betegség rongálta arczán, kora szépség s késő szegény nyomait vélik föltalálni.

Senki sem gyanítja, hogy a világkerülő lény, kinek éltét a rokonszeretet tengeti, s ki buvik az emberek szemei elől, — a boldog, az irigylett,
— a szerencsétlen Minerva.

TARTALOM.

	Lap
Koronát szerelemért	3
A Hargita	45
A kalmár és családja	88

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 05859 9807

